

MYTISKA HJÄLTAR I ASTRID LINDGRENS
BRÖDERNA LEJONHJÄRTA OCH MIO, MIN MIO

Pro gradu-avhandling
Institutionen för nordiska språk
vid Jyväskylä universitet
våren 2001

Kaisa Lehikoinen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Humanistiska fakulteten	Institutionen för nordiska språk
Författare Kaisa Lehtikoinen	
Titel Mytiska hjältar i Astrid Lindgrens <i>Bröderna Lejonhjärta</i> och <i>Mio, min Mio</i>	
Ämne Nordisk filologi	Typ av avhandling Pro gradu
Avhandlingen färdig vårterminen 2001	Antalet sidor 55

Sammandrag

Syftet med min pro gradu-avhandling var att redogöra för Astrid Lindgrens romaner *Bröderna Lejonhjärta* och *Mio, min Mio* i förhållande till Joseph Campbells schema om hjältemyten. De båda romanerna presenterar en ensam pojke som i sin fantasi blir en hjälte i ett mytiskt land. Mitt syfte var att jämföra hur Skorpan (*Bröderna Lejonhjärta*) och Bosses (*Mio, min Mio*) äventyr följer Campbells schema och om man kan kalla dem för mytiska hjältar i hans sinne. Därtill betraktade jag hur Skorpan och Bosse uppfyller krav uppsatta för en hjälte. Jag tog upp även deras motivation för att bli hjälte och upptäckter som de gjort under sina äventyr. Till sist betraktade jag romanernas likhet med myter och mytologier.

Min metod var att jämföra Campbells schema punkt för punkt med de ovannämnda romanerna och redogöra för om Skorpan och Bosses äventyr uppfyller kraven uppsatta av Campbell för en mytisk hjälte. Campbell har presenterat hjältemytens schema i sitt verk *Sankarin tuhannet kasvot (The Hero With a Thousand Faces)*(1949/1990). Som övrigt bakgrundsmaterial använde jag forskningar om heroism, myter, barnböcker och Astrid Lindgren.

Campbells schema fördelar sig i tre delar: avsked, initiation, återkomst. Därtill delade jag de båda romanerna i två tolkningar. Enligt den första tolkningen omfattar böckerna två äventyr där det andra äventyret sker inom det första. Det första äventyret sker i verkligheten och det andra sker i det mytiska landet. Enligt den andra tolkningen omfattar böckerna bara ett äventyr. I de båda tolkningarna visade sig Skorpan och Bosses äventyr följa schemat rätt troget i de två första delarna men kraven på återkomsten uppfyllades bara till en del. I den första tolkningen uppfylls återkomsten i *Bröderna Lejonhjärta* inte i det mytiska landet, medan återkomsten till verklighet uppfylls bättre. I *Mio, min Mio* uppfylls återkomsten i det mytiska landet medan återkomsten till verklighet inte alls uppfylls. Den andra tolkningen är likadan eftersom den består dels av samma delar.

I början av sina äventyr var Skorpan och Bosse inte några modiga hjältar men under resan blev de av med sina rädslor (såsom dödsfruktan och ensamheten). På det sättet följde de Campbells tanke om att den mytiska resan i själva verket är en beskrivning av människans inre tankegång. Romanerna visade sig innehålla många mytiska element, och särskilt *Bröderna Lejonhjärta* var påverkad av nordisk mytologi. *Mio, min Mio* däremot var mer påverkad av folksagor. Även om de båda romanerna följde ganska troget Campbells schema, hade klara mytiska element och huvudpersonerna kunde räknas till hjältar, var de inte mytiska hjältar i Campbells sinne utan sagans hjältar. Campbells motivation till detta var att mytens hjälte uppnår en världshistorisk vinst medan sagans hjälte uppnår en mer personlig vinst.

Uppslagsord myter, hjältar, Astrid Lindgren, Joseph Campbell

Bibliotek/Förvaringsplats
Aallon kirjasto

Övriga uppgifter

INNEHÅLL

1 INLEDNING	1
2 OM MATERIAL	2
2.1 Bröderna Lejonhjärta	2
2.2 Mio, min Mio	4
3 HJÄLTAR OCH MYTER.....	5
3.1 Om heroism och hjältar.....	5
3.2 Om myter	7
3.3 Huvudtyper av myter	8
3.4 Mytologiska gestalter.....	9
3.5 Myternas funktion.....	11
3.6 Nordisk mytologi	12
4 CAMPBELLS SCHEMA.....	13
4.1 Avsked	14
4.1.1 Kallelsen till äventyret.....	14
4.1.2 Vägran från kallelsen.....	15
4.1.3 Den övernaturliga hjälpen	15
4.1.4 Överskridande av den första tröskeln	16
4.1.5 Valens mage	17
4.2 Initiation.....	17
4.2.1 Prövningarnas väg	17
4.2.2 Mötet med gudinnan.....	18
4.2.3 Kvinnan som förförare.....	18
4.2.4 Försonandet med fadern	19
4.2.5 Apoteosen och den hösta välsignelsen	19
4.3 Återkomst.....	20
4.3.1 Övergivandet av tanken på återkomst.....	20
4.3.2 Den magiska flykten.....	21
4.3.3 Räddningen utifrån	21
4.3.4 Överskridandet av återvändandetetröskeln.....	22
4.3.5 Herren över två världar	23

4.3.6 Friheten att leva	23
5 DE MYTISKA HJÄLTARNA.....	24
5.1 Skorpan	24
5.2 Jonatan	25
5.3 Bosse.....	26
5.4 Motivation och upptäckter	27
5.5 Identifikation.....	31
6 RESAN MOT HEROISMEN.....	33
6.1 Avresan till äventyret.....	34
6.1.1 Verklighet	34
6.1.2 Det mytiska landet.....	36
6.2 Äventyret.....	39
6.3 Återkomsten från äventyret.....	42
6.3.1 Det mytiska landet.....	42
6.4 Den andra tolkningen.....	45
7 SYNPUNKTER	46
8 SAMMANFATTNING.....	49
LITTERATUR.....	53

1 INLEDNING

I föreliggande avhandling betraktas hjältarna i Astrid Lindgrens två romaner i förhållande till hjältemytens schema. Det är fråga om Astrid Lindgrens romaner *Bröderna Lejonhjärta* och *Mio, min Mio*. De båda romanerna är sagoromaner och har liknande intriger. I de båda berättelserna blir en ensam pojke en älskad hjälte. Pojkarna förflyttas från ett trist vardagsliv till en mytisk värld där de upplever lycka men också sorg och rädsla. Skorpan (*Bröderna Lejonhjärta*) och Bosse (*Mio, min Mio*) är rädda nioåriga pojkar som bara vill vara hos sina älskade. De representerar båda en hjältefigur som är mytisk och oförutsebar. Jonatan, Skorpanns bror, representerar däremot den perfekta hjälten.

Detaljerna i hjältemyter varierar mycket men vid närmare påseende kan man se att de följer likadana stigar och man kan hitta ett schema som omfattar de flesta hjältarnas sökande. Joseph Campbell, en amerikansk forskare, har utarbetat ett schema om hur hjältemyten är uppbyggd. Han presenterar sitt schema i verket *The Hero with a Thousand Faces* (1949). Syftet med denna avhandling är att redogöra för Skorpanns och Bosses väg till en hjälte i ljuset av Campbells schema. En viktig fråga är om man kan betrakta Skorpan och Bosse som mytiska hjältar i Campbells sinne.

Som metod ska jag använda jämförelse av Campbells schema med *Bröderna Lejonhjärta* och *Mio, min Mio*. Jag ska följa Campbells schema punkt för punkt och jämföra om det finns likadana punkter i de två romanerna. Min mening är också att ta reda på om de två berättelserna kan räknas till mytiska sagor. Som hjälp ska jag använda olika litterära undersökningar över Astrid Lindgren, *Bröderna Lejonhjärta*, *Mio, min Mio* och nordisk mytologi.

I kapitel 2 presenterar jag mitt undersökningsmaterial i de två romanerna av Astrid Lindgren. I kapitel 3 ska jag behandla olika uppfattningar om heroism och även redogöra för begreppen myt och mytologi. I kapitel 4 betraktar jag Campbells schema mer ingående. I kapitel 5 ska jag ta upp eventuella motiv som ligger bakom hjältarnas heroism och eventuella upptäckter som de gör under resan samt ta upp identifikation. I kapitel 6 ska jag jämföra berättelsernas gång med Campbells schema. Jag delar upp analysen i två delar i enlighet med två kriterier.

Enligt det första kriteriet består berättelsen i de båda böckerna av två äventyr av vilka det första sker i verkligheten och det andra i ett mytiskt land. Enligt det andra kriteriet består hela boken av ett äventyr. Till sist ska jag ta upp synpunkter om myter och mytologi i de två romanerna.

2 OM MATERIAL

Primärlitteraturen i föreliggande avhandling utgörs av Astrid Lindgrens romaner *Bröderna Lejonhjärta* (1973) och *Mio, min Mio* (1954). Jag har valt de två böckerna därför att de är så lika. De båda räknas till s.k. fantastiska berättelser. Handlingen i de båda berättelserna utgörs av en ensam pojke som drömmer sig bort från den trista vardagen till en främmande värld. I fortsättningen använder jag förkortningen BL för *Bröderna Lejonhjärta* och förkortningen MMM för *Mio, min Mio*.

Som bakgrundslitteratur om heroismen använder jag Sari Näres studie om pojkars och flickors uppfattning om heroism. Jag har valt denna undersökning, därför att läsekretsen för Astrid Lindgrens två böcker utgörs mest av barn och ungdomar. För myterna och mytologin har jag redogjort med hjälp av uppslagsböcker och böcker om myter. I analysdelen har jag använt mest den finska versionen av Joseph Campbells bok *The Hero with a Thousand Faces* (1949) men även olika böcker om Astrid Lindgren och barnböcker.

2.1 Bröderna Lejonhjärta

Bröderna Lejonhjärta är en historia om de två bröderna, Skorpan och Jonatan. Den dödsjuka Skorpan ligger i sin kökssoffa medan den äldre och älskade brodern Jonatan berättar honom om Nangijala. En bättre plats för ett sjukt barn kan man inte hitta, där blir man nämligen frisk. Och så får man rida och leka hur mycket man vill. Skorpan lever av sin fantasi, eggad av Jonatans berättelser. När denne omkommer i eldsvådan efter att ha räddat sin lillebror från det brinnande huset, börjar hans väntan på att också komma till Nangijala, det härliga landet dit man kommer efter döden.

Så en natt hamnar Skorpan också i Nangijala. Den älskade brodern Jonatan finns där och allt annat verkar också vara bättre än i det verkliga livet. De rider, simmar och njuter av sitt liv i sitt eget hus, Ryttagården. Men det är inte bara roliga äventyr som väntar i Nangijala. Snart märker man att det i själva verket är ett land i strid på liv och död. De vackra dalarna, Körbärsdalen och Törnrosdalen med sina små vita hus och körsbärsblommor respektive törnrosor strider mot det stenrika Karmanjaka och dess otäckte härskare Tengil. Tengil, som har en drake Katla som hjälp, har redan besatt Törnrosdalen och använder dess invånare som trälar.

Jonatan måste ge sig iväg till Törnrosdalen för att hjälpa folk där med deras strid och senare följer också Skorpan efter honom. Ensam rider han resa i de farliga bergen mot Törnrosdalen. På natten blir han fångad av två Tengilmän och förd till Törnrosdalen där han hamnar hos Mattias. Hos honom hittar han till sin lycka också Jonatan, som Mattias har gömd hos sig. Nu börjar de två brödernas strid mot Tengil. De måste fly från Törnrosdalen, befria Orvar, Törnrosdalens frihetskämpe, från Katlagrottan dit Tengil har slängt honom och sen är det tid för den sista striden mot Tengil och hans män. Striden för friheten kräver många offer men till slut besegras ondskan.

Efter att Tengil har blivit besegrad återstår det bara att föra Katla till sin håla. Med hjälp av Tengils stridslur, som Katla lyder, för Jonatan och Skorpan henne tillbaka till Karmanjaka. Men de tappar stridsluren, Katla blir lös, och de måste fly. Katla faller i Karmafallet där ett annat vidunder, Karm, bor och de förgör varandra. Förlamad av Katlas flamma, vill Jonatan inte längre leva och det finns bara en utväg, Nangilima, det nästa paradiset efter döden. Denna gång är det Skorpan som måste ta det sista hoppet ner från en klippa med Jonatan på ryggen. Denna gång dör de tillsammans.

Lindgren presenterar döden som den ryska dockan - en serie separata existenser där var och en ingår i en annan (Kimmel 1980, 270). Först lever och dör man i den vanliga världen, sedan kommer man till Nangijala där det väntar ett nytt liv och dör man så kommer man till Nangilima. Händer det något hemskt där, berättar Jonatan nog om en nästa Nangi-plats. Mönstret fortsätter tydligen i det oändliga. Nangilima ska vara ett glatt sagoland där man leker, sjunger, dansar och berättar sagor. Ett paradiset för barnet. Men sådan borde ju Nangijala

Nangijala, finns det något bevis på att den inte finns i

elast i två tolkningsmöjligheter. Den ena är att Skorpan
igen till Nangijala och dör sedan i Nangijala i slutet av
drömt allt om Nangijala och dör först på sista sidan i sin
ad av Klingberg 1980, 90) dem för "barnperspektiv" och
så att de flesta recensionerna uppfattade boken på det
själv uppfattade den som "feberfantasier". Skorpan
n omkom, vad Jonatan hade berättat om Nangijala,
n för Lejonhjärta och Skorpan skuldkänslor gentemot
n, allt det där smälter samman och blir en spännande

ge Bo Vilhelm Olsson som bor i Stockholm med sina
Sixten. Hans mor dog när han föddes och om fadern vet
yr sig inte om honom och Bosse längtar efter egna
nos sin enda vän Benka, vars familj representerar för
där man är älskad vad man än gör.

onom ett äpple och ett kort att posta. "Till Konungen,
sökt är på väg. Han färdas genom dag och natt, och han
ldäppet." (MMM, 12-13) står det i kortet. Efteråt sitter
amiljer som bor i huset mittemot och hur trevligt de alla
snerflaska som han hittar vid bänken, finns en ande som
an där han hittar sin fader som är konung och som har
konungasonen, som är älskad av sin far och som har
å. Där upplever han lycka och lek innan det hemska

det bestämts att en kungason ska strida mot den onde riddar Kato och Mio som ska strida mot honom och rädda de bortrövade barnen som äglar. Med sin vän Jum-Jum rider Mio till Landet Utanför för att möta stöter han på svårigheter men som genom ett under kommer han alltid det stridens natt då Kato är besegrad och han och hans borg förvandlas i Landet Utanför börjar få nytt liv och de förtrollade fåglarna blir fria och alla andra barn återvänder hem där deras föräldrar redan ivrigt

anhjärta kan också *Mio, min Mio*, och särskilt dess slut, delas i två olika barn- och vuxenperspektiv. I bokens slutscen tänker Mio att tant Bosse sitter på bänken i Tegnérlunden och leker med en tom pilsnerflaska men han tror fel! Det sitter ingen Bosse på någon bänk i Tegnérlunden. För att säga det så *Han är i Landet i Fjärran, säger jag.*" (MMM, 182.) I att han på något sätt ska säga sig själv eller andra om att det är sant anser Holmberg (1988, 95-årsjubileumets sätt att lämna slutet öppet. Enligt vuxenperspektivet är det ett återvändande och återvändandet till verkligheten. Enligt barnperspektivet är det att Bosse stannar i Landet i Fjärran för evighet. De båda perspektiven uttrycker ett efter egen lust följa hans liv, antingen som Mio i Landet i Fjärran eller i den verkliga gsvärlden.

TER

ltar

har indelat hjälteidentiteter utifrån psykologi. En *extrovert* hjälte är en ledare, befriare och grundare, som siktar på världens förändring. En *introvert* hjälte däremot är en bärare av inre värderingar och vishet, en skapare av värden. En *ambivalent* hjälte vill att världen ska förändra sig både innerligt och yttligt. Han uttrycker en strävan efter att uppnå idealen och förändringen av personligheten.

Enligt Hopkins (1972, 113) har heroismen fyra huvudelement. För det första är en hjälte ovanligt vital både i manlig energi och i mental integritet. Hans dygder är vanligen medfödda och de inriktar sig snarare på förmåga och makt än på renhet, snarare på skicklighet än på ära. För det andra är samhället repressivt och ställer sig mot denna vitalitet, individualitet som avviker från det vanliga och oberoende. För det tredje, anpassar sig hjälten, trots det växande sociala trycket och sitt svaga sociala inflytande, inte och stannar ensam i en andlig opposition och håller sig fri och oberoende. För det fjärde lider en hjälte nederlag, förödelse och död. En förnedrad hjälte förkroppsligar människans rädsla och känsla av att falla offer, upplevd i pressningen mellan det sociala trycket och institutionerna. (Hopkins 1972, 113-114, 119)

I Näres (1991) undersökning om flickors och pojkars uppfattning om heroismen frågade hon skolelever (från tredje till nionde klassen i grundskolan) hurdan en hjälte är. Egenskaperna som de oftast förknippade med en hjälte var mod, självuppoffring, hjälpsamhet, vänlighet, ärlighet och pålitlighet. En hjälte med dessa egenskaper är en hjälpare, en räddare eller en bragdman antingen i elevens vardag, i den mediefyllda verkligheten runt honom eller i en fiktiv värld, där hans fantasi lever. (Näre 1991, 48.) Om man jämför med Neumanns termer (se ovan) är elevernas bild på en hjälte alltid en extrovert hjälte, en aktiv hjälte som tar itu med sakerna.

Eleverna beskrev hjälten som trogen, modig och självuppoffrande men också ömsint och osjälvisk. En hjälte uppoffrar sig själv för att hjälpa andra. Han hjälper förtryckta och fattiga samt räddar kvinnor från torn. Han försvarar sina vänner och kämpar för freden och vänskapen utan att bry sig om andras hån. Han är en livräddare eller räddare av samhället, han kan vara t.ex. en krigshjälte. Nuförtiden skulle man behöva en hjälte för att stoppa kärnvapenkriget eller att uppfinna ett läkemedel mot aids. En hjälte är inte sådan som inte är rädd utan en som är rädd men gör ändå allt han kan. Han kan alltså övervinna sina egna rädslor och svårigheter. Alla som vill vara hjältar, kan vara det men bara till förmån av andra. (Näre 1991, 48.)

De flesta av eleverna tyckte att en hjälte kan vara både manlig och kvinnlig. Olikheten mellan den kvinnliga och den manliga hjälten är att kvinnorna tror sig vara mindervärdiga medan männen tror sig vara hjältar. Kvinnorna har hjälpare, männen är ensamma och starka. Kvinnan

löser en gåta med klipskhet, mannen med en strid. Kvinnorna använder intelligens, männen styrka. Som motsats till en hjälte ansåg eleverna en egoist, en ynkrygg, en skurk, en dumbom, en fuling, en antihjälte eller en vanlig människa (Näre 1991, 51-54.)

Näres (1991) enkät innefattade en lista på verkliga personer och fiktiva figurer av vilka eleverna fick välja vem de tyckte om och vem inte. Bland de mest avskyvärda gestalterna hörde Adolf Hitler och Ronald Reagan. De mest beundransvärda var Gustaf, Kalle Anka och de egna föräldrarna. Till de omtyckta (mindre avskydda) figurerna hörde bl.a. Robin Hood, Marilyn Monroe, Kajsa Anka, Tintin, Jesus, James Bond och Rocky. Näre påpekar att alla de populäraste figurerna strider mot den bildliga ordningen medan de mest hatade gestalterna representerar starkt den bildliga ordningen. (Näre 1991, 75-76.) Man kan också se att de flesta gestalterna är manliga och fiktiva figurer.

Man kan alltså konstatera att en hjälte siktar aktivt och modigt till förändring utan att bry sig om motstånd. Han är ståtlig, klipsk, vital och först av allt, modig. Hjältens ansträngningar är inte egoistiska utan för det allmänna goda. Han använder sin makt till att hjälpa andra men hjälten behöver inte vara en världsförbättrare utan han kan agera även på gräsrotsnivån för att förändra saker som han tror på. Hjälten behöver inte heller vara en man, men oftast beskrivs hjälten manligt såsom Hopkins (se ovan) gör och detsamma kan man se i elevernas svar på beundransvärda gestalter (se ovan). Skillnaden mellan Hopkins och elevernas åsikt är ändå att Hopkins hjältebild representerar en perfekt hjälte medan eleverna tillåter hjälten svagheter.

3.2 Om myter

Ordet myt kommer från grekiskans *mythos*, som betyder tal, ord och saga. En myt är en berättelse med religiöst budskap som har och ger en betydelse för människans tillvaro. Då hör den ihop med riten som dess berättande element. Men en myt kan också vara en berättelse om gudar och hjältar. Då har den lösgjorts från riten och är mer litterär. En äkta myt rör sig i en tidlös värld vars händelser är förebilder av den världsliga världen med normerande händelser och idealbildande gestalter. Därmed skiljer den sig från sägnen som är rums- och tidsbunden

med vissa historiska eller mytiska gestalter och från sagan som sker i en ren fantasivärld och syftar till att underhålla. (Nationalencyklopedin 1994, 557; Svensk uppslagsbok 1957, 662)

Myt är en berättelse om händelser som har skett i en forntid. Den beskriver hur saker och företeelser blev i forna tider skapade genom övernaturliga varelser och krafter till sådana som de är ännu idag. En typisk myt är en skapelseberättelse som beskriver hur universumets element blev skapade. Myten om världens skapelse är "sant" för den som berättar myten, för den i myten beskrivna världen existerar fortfarande. På samma sätt är berättelsen om döden sant för även döden är fortfarande en realitet. (Honkala 2000, 169.)

Myterna utformar en mytologi, ett system bestående av t.ex. ett folks eller ett områdes myter. De flesta civilisationerna har sin egen mytologi med myter och mytologiska figurer. Om mytologin har blivit antecknad t.ex. i ett epos, nationell mytologi, har den blivit medvetet övervägd och utvecklad. Innan myterna har blivit samlade i mytologier har de i regel levt under århundraden i den muntliga traditionen som enstaka berättelser eller som en del av en rit. De mest kända och omfattande mytologierna är forntida grekiska, romerska, germanska, hinduiska och skandinaviska sägner. (Honkala 2000, 157.)

3.3 Huvudtyper av myter

De flesta myterna ansluter sig till kosmologi (tolkning av universum och dess fenomen) och bildar tillsammans en omfattande kosmologisk mytologi. *De kosmogoniska myterna* förklarar världens uppkomst och ursprung och är centrala i alla mytologier. Många av dem är skapelseberättelser som ofta bildar en mytsamling, ett kosmogoniskt epos som innefattar också *teogoniska* och *antropogoniska* myter som förklarar gudarnas respektive människans ursprung. Många kulturer i världen känner myten som berättar att världen har uppstått av ett ägg men t.ex. den germanska myten berättar om ett urtidsmonster som blev dräpt och vars kropp blev till världen. (Honkala 2000, 158-159.)

Transformationmyterna beskriver utgångspunkter till de negativa dragen som härskar i världen. I många mytologier möter man bl.a. myten om dödens ursprung. Den grekiska fornsågnen om Prometheus är en typisk transformationmyt. Zeus, som stod i strid med Prometheus, skickade den charmiga kvinnan Pandora till honom och hans bror, Epimetheus. Prometheus var inte lätt charmerad och öppnade inte Pandoras ask, som innehöll sjukdomar och olyckor, men Epimetheus föll för henne och gifte sig med henne. När asken öppnades fick världen inte bara sjukdomar och olyckor till sitt plågoris men även kvinnans listighet. (Honkala 2000, 160.)

De soteriologiska myterna är berättelser som beskriver kulturens återställning eller överhuvudtaget förnyande efter en katastrof vanligen med en eller flera frälsar- eller inlösargestalter. Det finns flera myter om stor översvämning. Denna översvämning ses oftast som en gudomlig bestraffning för människans försummelse och missbruk. Följden är världens, kosmosens och samhällets undergång. Därefter uppstår en ny värld och ett nytt samhälle. De soteriologiska myterna är ofta förknippade med hoppet om slutlig frälsning och goda makters seger. (Honkala 2000, 160.)

Motsatsen till de kosmologiska myterna är *de eskatologiska*¹ *myterna* som berättar om världens undergång. Till kristendomens världsåskådning hör synen på världens begynnelse och slut. Skapelsen och undergången av kosmosen, världen och samhället sker av Guds vilja. Efter världens undergång börjar det eviga livet, tiden för Guds rike som är företrätt av yttersta domen. Så är även eskatologin förknippad med förväntan om frälsning. (Honkala 2000, 160-161.)

3.4 Mytologiska gestalter

De mytologiska gestalterna är huvudpersoner i myter, mytologier och skapelseberättelser. De mytologiska gestalterna är övernaturliga varelser, oftast gudar. Man tror att människans och universumets existens är beroende av deras verksamhet och vilja. I varje kultur och religion berättar man myter om dess egna gudar och hjältar men myterna från olika håll av världen

¹ Eskatologi - föreställning(ar) om livets slut och ev. tillståndet efter döden (Norstedts svenska ordbok)

visar sig vara mycket lika i sina teman och innehåll. Detta beror på att frågorna som myter ger svar till är överallt desamma. De gäller liv, gudar, kosmos och människans ursprung. Hjaltemyterna har ibland en historisk bakgrund. De kan anknyta till verkliga och väsentliga händelser som rör ett land, en stat eller en kultur. (Honkala 2000, 166.)

Som ett exempel till det ovanstående kan man ta Strömstedt (1977), som hävdar att man kan märka en viss antydning om det andra världskriget i *Bröderna Lejonhjärta*. Astrid Lindgren hade en hemlig anställning på underrättelsetjänstens brevcensur under kriget så hon fick se nära dess hemskheter. Redan i sin krigsdagbok beskriver hon Tyskland som ett styggt vidunder som då och då rusar ut ur sin grotta för att attackera ett nytt offer. I *Bröderna Lejonhjärta* fick Katla och Karm, de två vidundren, föreställa ondskan. (Strömstedt 1977, 230-232.) Hitler skulle i så fall ha sin motsvarighet i Tengil som styr ondskan som till slut vänder sig mot honom.

I de centralaste myterna av olika kulturer och religioner agerar vanligen en övergud som är skaparen till världen, kosmosen och människan. Den högsta varelsen i många religioner är en himmelsk gudom vars verksamhet är förknippad med betydande naturfenomen som sol, åska, regn och blix. Även kulturhjältarna, som är ett slags undergudar, har en mycket central position i myterna. I den finska fornreligionen är bl.a. Väinämöinen och Ilmarinen kulturhjältar. Myter om kulturhjältar bevarar minnen om de beskrivna handlingarna men en kulturhjalte är sällan ett föremål för kult och dyrkan. (Honkala 2000, 166-167, 171.)

Myterna hör inte bara till forna tider och tidiga kulturer, utan även i dagens värld finns och skapas myter. Sådana uppstår t.ex. för att förklara en ny religion eller stat eller ett nytt samhälleligt system. De kan på sitt sätt motivera betydelsen av en politisk eller religiös hjälte eller en som massmedia har skapat. Nutida människor som fått mytiska drag är t.ex. Mao Zedong, Che Guevara, Marilyn Monroe eller lady Diana. (Honkala 2000, 170.)

3.5 Myternas funktion

Man kan framställa myternas funktion på olika sätt. En myt förklarar universums uppkomst. Den bekräftar olika företeelser t.ex. i samhället eller världen och förklarar orsaker till olika fenomen. Till sist är den ett sätt att underhålla. Men myten ger även bidrag till våra liv. Den ger en identitetskänsla och svarar på frågan "vem är jag?". Den möjliggör vår gemenskapskänsla samt stödjer våra moraliska värden. Myten är också ett sätt att hantera skapelsemysteriet, det ständigt pågående skapandet som vi är en del av. (Lindberg 1999, 21.)

Enligt Lewis (1972) ligger mytens värde i att den återger alla kända ting deras rika betydelse som har varit gömd under vardaglighetens slöja. Ett barn njuter av kallt kött, som annars vore trist för honom, genom att inbilla sig att det är buffel som han precis dödat med sin egen pil och båge. Det verkliga köttet blir läckrare för att det har blivit doppat i en historia. Det är bara då den har blivit riktigt kött. Genom att sätta verkliga saker i en myt betyder inte att fly från verkligheten utan upptäcka den på nytt. Så länge som historien stannar i våra sinnen är de verkliga sakerna mera sig själva. Det kan gälla vardagliga saker som bröd, guld, hästar eller äpplen men också gott och ont, vår fruktan, vår ängslan och vår glädje. (Lewis 1972, 15-16.)

Med hjälp av berättelser om underverk, som till synes beskriver mytiska hjältars liv och kraften hos naturens gudar, uttrycks allegoriskt undermedvetna förhoppningar, rädslor och spänningar som ligger bakom de medvetna mönstren i människans beteende. Med andra ord är mytologi psykologi som man felaktigt har uppfattat som biografier, historia och kosmologi. (Campbell 1990, 222.)

De existentiella frågorna, eviga gåtorna, finns kvar även idag. Dagens människor brottas, såsom människor i alla tider har gjort, med frågor som liv och död, livets mening och det onda. Sagor och myter handlar djupast just om detta. Författarna visar att dagens människor är faktiskt lika med myternas människor. Den nutida Eva är mytens Eva. (Toijer-Nilsson 1981, 20.)

Myterna hjälper alltså människan att bättre förstå världen och dess företeelser. Den bibliska skapelseberättelsen är vanlig i kristna samhällen men om man inte vill tro på den, kan man välja en mer tillfredställande tolkning av många myter. Lindberg (1999, 67) lyfter upp döden som ett exempel. Den har alltid varit en orsak till myter därför att den är oacceptabel utan förklaring eller hopp. Lindberg framhäver att en berättelse om upplevelse i tidigare liv eller om ett starkt ljus i en nära-döden-upplevelse blir en myt om återfödelse. De båda ger tröst inför en oviss framtid. Om det är sant eller inte, är svårt att besvara men människan väljer oftast att tro på det som känns bäst. (Lindberg 1999, 67.)

Men Campbell (ovan) påpekar att myten inte alltid beskriver en sann händelse utan det som sker i människans sinne. Det psykologiska tankearbetet är klätt i en mytisk resa. Är myten en sann berättelse eller är den en allegori av människans undermedvetna? I båda fallen hjälper myten människan antingen genom att ge något att tro på, ett svar på frågan utan svar eller så bjuder den på en möjlighet för att uttrycka sina känslor och förstå dem. Så har det varit i evigheter och fortsätter även idag.

3.6 Nordisk mytologi

Eftersom särskild *Bröderna Lejonhjärta* har likheter med den nordiska mytologin ska jag kort redogöra för den här. Samtidigt är den nordiska mytologin ett bra exempel på mytologier och omfattar t.ex. den soteriologiska myten och den ovannämnda kosmogoniska myten om världens uppkomst där världen uppstår av det dräpta monstret. Huvudpersonerna i den nordiska mytologin är gudar och gudinnor samt jättar.

De viktigaste källorna för den nordiska mytologin är två fornnordiska verk, den poetiska Eddan och Snorres Edda (Hultkrantz 1999, 12-13). Enligt myterna dödade de tre bröderna *Oden*, *Vile* och *Ve* jätten *Ymer* och skapade världen av hans kropp. Sedan skapade de människan och byggde *Asgård* som boning för sig själva och de andra asarna. *Asgård* är förbunden med regnbågen *Bifrost* till *Midgård*, människovärlden. *Midgård* är omgiven av en ocean som är bebodd av *Midgårdssormen*. Under *Midgården* finns dödsriket *Nifelheim*. (Honkala 2000, 189-190)

Oden var krigarnas beskyddare och samlade de fallna kämparna hos sig till *Valhall*. Där hade han valkyrjor som bjöd hjältarna på mat, öl och mjöd. Det näst viktigaste av gudarna efter Oden var *Tor*. Hans vapen var en väldig Mjölner-hammare. Ridande på sin vagn dragen av bockar krigade han framgångsrikt mot jättar och åstadkom åska. Andra gudar var t.ex. *Tyr*, den listige orosstiftaren *Loke*, regnbågsväktaren *Heimdall*, och *Balder*, Odens och *Friggs* son. Vid sidan av asar fanns det en annan gudasläkt, vanerna. Efter vanakriget, där de två gudasläkterna krigade mot varandra, utväxlades gisslan där vanerna *Njord* och *Frej* hamnade till Asgård. (Honkala 2000, 190; Hultkrantz 1999, 102.)

Men denna gudavärld är inte evig. I tidernas slut sker *Ragnarök* då jättarna, ledda av *Surt*, underjordens härskare, anfaller Asgård tillsammans med kaosmakterna och den utvisade *Loke*. Gudarna och kaosmakterna förgör varandra, klipporna rasar ner och himlen klyvs itu. Solen och stjärnorna slocknar och jorden uppslukas av havet. Den stora slutstriden är en världsundergång efter vilken uppstår en ny värld och en ny gudasläkt ledd av *Balder*. (Honkala 2000, 190; Hultkrantz 1999, 75.)

4 CAMPBELLS SCHEMA

Joseph Campbell (1904-1987) var en amerikansk mytologiforskare. I det följande ska jag redogöra för hans schema om hur hjältemyten är uppbyggd. Den finns i hans bok *The Hero with a Thousand Faces* (1949). Som källa använder jag den finska översättningen *Sankarin tuhannet kasvot* (1990).

Campbell konstaterar att den mytiska hjältens äventyr följer regelrätt mönstret avsked - initiation²- återkomst. Hjälten vågar sig från den alldagliga världen till det övernaturliga undrets område. Han träffar där mytiska krafter och tar hem den avgörande segern. Hjälten återvänder från sitt mysteriösa äventyr fylld med en kraft som bringar välsignelse till hans medmänniskor.

² En vigsselförrättning, där människan sätts religiöst eller socialt i en ny ställning (Aikio & Vornanen 1994, 287.)

Avsked eller avresa omfattar kallelsen till äventyret (hjälten får tecken på kallelse), vägran från kallelsen (hur absurt det är att fly för guden), den övernaturliga hjälpen (hjälten får en plötslig hjälp i sitt äventyr), överskridandet av den första tröskeln och valens mage (övergång till nattens maktsfär). Prövningar och segrar förknippade med initiation är prövningarnas väg (gudarnas farliga sida), mötet med gudinnan (hur man får barndomens lycka tillbaka), kvinnan som förförare, försonandet med fadern, apoteosen³ och den högsta välsignelsen. Återkomsten indelas i övergivandet av tanken på återkomst (förnekandet av världen), den magiska flykten, räddningen utifrån, överskridandet av återvändandettröskeln (återkomsten till vardagsvärlden), herren över två världar och friheten att leva (karaktären och meningen med den högsta välsignelsen).

Hjälten besvärar sig inte med att finna eller uppnå något nytt, utan vill få tillbaka sådant som han redan har haft. De gudomliga krafterna som hjälten har letat efter, som han tagit risker för, har varit i hans hjärta hela tiden. Han är kungasonen som har fått veta vem han är och på så sätt använda makten som hör honom till. Han är Guds son som har lärt hur mycket han är värd. Hjälten symboliserar bilden av den skapande och räddande guden, som finns i oss alla och som bara väntar på att vi ska lära känna den så att den vaknar till liv igen.

4.1 Avsked

4.1.1 Kallelsen till äventyret

Enligt Campbell är den första fasen i resan kallelsen till äventyret, det vill säga att ödet har kallat hjälten och flyttat hans andelivs tyngd från hans samhälle till ett obekant område, en ödesdiger trakt, där skatter väntar på sin upptäckare men där också farorna hotar. Området kan beskrivas på många sätt: som ett fjärran land, en skog, ett underjordiskt rike eller som ett hav eller något över himlavalvet, en hemlig ö, en hög bergstopp eller en djup sömn. Men där finns

³ upphöjande (av människa) till gud (Norstedts svenska ordbok); överflödande prisande och glorifiering av en person eller sak (Aikio & Vornanen 1994, 52.)

alltid underligt ostadiga och mångformiga varelser och obegripliga plågor. Där händer övermänskliga hjältedåd och där upplever man glädje som är omöjlig i det vanliga livet.

Det typiska landskapet där kallelsen kommer från består av en ödslig skog, ett stort träd eller en sorlande källa. Det är också typiskt att utseendet på varelsen som representerar kraften är otrevligt och överensstämmer inte med dess verkliga värde. Äventyret kan börja som en ren blunder men det kan också hända att vederbörande vandrar någonstans och någon företeelse på vägen fäster hans uppmärksamhet och lockar honom bort från människans vanliga stigar.

4.1.2 Vägran från kallelsen

Campbell påpekar att man också kan avstå från kallelsen, såsom det ofta i det vanliga livet händer, men det är inte ovanligt i myter och folksagor heller. Den kallade kan alltid fästa sin uppmärksamhet vid andra mål. Då förvandlas äventyret till sin motsats. Människan blir en fånge av leda, av hårt arbete eller "kultur" och förlorar sin förmåga till positiv verksamhet. Han blir ett offer som måste räddas. Hans blomstrande värld förvandlas till en torr ödemark och hans liv känns meningslöst.

Det väsentliga i att vägra från kallelsen är att vederbörande inte kan avstå från det som han ser som sina egna intressen. Han anser inte framtiden som en oändlig serie av födelser och dödar, utan ser den som om han måste stadga och säkra systemet bestående av sina rådande ideal, sina nyttiga egenskaper, mål och intressen.

4.1.3 Den övernaturliga hjälpen

Den som inte har avböjt kallelsen möter först på sin resa en beskyddarfigur (ofta en liten gammal gubbe eller gumma), som ger äventyraren magiska föremål som skyddar honom mot farliga makter som väntar honom på vägen. Sådan gestalt representerar ödets välvilliga och skyddande kraft. Den europeiska sagotraditionen känner väl igen den hjälpsamma gumman eller den goda fén. I kristna helgonlegender motsvaras denna generellt av Jungfrun som med

sin förbön kan ge människan Guds välsignelse. Det är dock inte ovanligt att hjälparen är manlig. Han kan vara ett litet skogsrå, en trollkarl, en herde eller en smed som dyker upp för att ge hjälten amuletter och råd som denne kommer att behöva.

Även om den skyddande kraftens allmakt kan verka vara hotad när människan överskrider trösklar och vaknar till liv igen, är den alltid och evigt närvarande djupt i hjärtat, till och med i underliga företeelser som man möter i världen eller precis bakom dem. Man måste bara vara på det klara och känna tillit så dyker de tidlösa beskyddarna upp. När hjälten har följt kallelsen avsedd för honom och modigt fortsätter sin väg klarnar allteftersom vad som följer hans beslut – då vinner han över alla undermedvetna krafter på sin sida.

4.1.4 Överskridande av den första tröskeln

Hjälten fortsätter sitt äventyr lett och hjälpt av personifikationer av sitt öde tills han kommer till "dörrvakten", porten till en trakt som behärskas av en kraftfull makt. Sådana vakter finns det i människovärldens alla gränser i fyra väderstreck, också uppe och nere, för att begränsa hjälten livkrets. På andra sidan finns det en mörk, obekant och farlig värld.

Dörrvakten har två sidor, den skyddande och förödande sidan. När man går till porten vill vaktens inte släppa hjälten in utan vädjar till dennes förnuft. Det är vaktens skyddande sida som ber hjälten att vara förnuftigt och inte trotsa vaktens. Ändå, bara genom att överskrida tröskeln, genom att provocera vaktens förödande sida, kommer hjälten levande eller i döden på området av nya upplevelser. Ett äventyr är alltid och överallt en resa till den andra sidan av den bekanta världen, till det okända. Makterna som bevakar gränsen är farliga och det är djärvt att komma till kontakt med dem, men faran väjer för varje kunnig och tapper människa.

4.1.5 Valens mage

Valens mage, en universell föreställning förknippad med livmodern, symboliserar tanken att överskridandet av den magiska tröskeln betyder en förflyttning till pånyttfödelsens område. I stället för att hjälten skulle vinna eller blidka kraften han möter vid tröskeln, sväljer det okända honom och han tycks dö.

Överskridandet av tröskeln är ett slags självdestruktion. Hjälten går inte utanför den synliga världen, utan inåt för att födas på nytt. Hjälten försvinner i valens mage där han vaknar till liv när han minns vem han är. Vid överskridandet av tröskeln genomgår han en metamorfos. Hans världsliga "skal" stannar utanför, det klär han av som en orm ömsar sitt skinn. När han har stigit in, kan man säga att han har dött från timligheten och återvänt till världens central, till paradiset på jorden. Vem som helst kan fysiskt överskrida tröskeln men om han inte kan förstå meningen med det, stannar han tydligt utanför.

4.2 Initiation

4.2.1 Prövningarnas väg

Efter att en gång ha överskridit tröskeln rör sig hjälten i en drömvärld vars former är förvånansvärt smidiga och svävande. Där måste han utstå en serie prövningar. Det här är en av de mest populära faserna i myternas äventyrsskildring. Hjälten får hemlig hjälp från råd och amuletter som den övernaturliga beskyddaren och hans representanter gav honom, innan han kom till denna trakt. Eller kanske har hjälten först nu upptäckt den allsmäktiga och välvilliga kraften, som stöder honom i hans övermänniska resa.

Prövningen fördjupar problemet på den första tröskeln och frågan finns fortfarande: kan jag ta livet av sig självt? Hydran⁴ som omger människan har många huvud och om man skär av en, dyker två nya upp – såvida man inte behandlar den avhuggna stumpen med det rätta frätande ämnet. Förflyttandet till prövningarnas värld betydde först början på en lång och

⁴ Ett mytologiskt vidunder med många huvuden och ett ormliknande kropp (Norstedts svenska ordbok)

farlig väg, en väg där initiationsstrider och belysningens stunder väntar. Nu måste man dräpa drakar och korsa de överraskande hindren – om och om igen. Däremellan vinner hjälten en hel hop av segrar, upplever övergående transtillstånd och ser tidvis glimtar av underlandet.

4.2.2 Mötet med gudinnan

I äventyrets yttersta fas, som följer när alla hinder har blivit korsade och alla monstren besegrade, presenteras allmänt ett mystiskt äktenskap mellan den segerrika hjälten och en gudinna, världens drottning. Det betyder en kris som fötts i en vågdal eller på himlavalvet, i världens yttersta gränser, i universums medelpunkt eller i hjärtats mörkaste innandöme.

Kvinnan representerar i mytologin en helhet gjord av allt det som man kan veta. Hjälten är den, som kommer att få kunskap. När han gör framsteg i den långsamma initiationen, som livet är, utformas gudinnans figur i hans minne många gånger på nytt. Gudinnan kan aldrig vara större än hjälten, även om hon kan lova mer än hjälten hitintills kan förstå. Gudinnan lockar och vägleder hjälten. Hon uppmanar denne att bryta sina bojor. Om deras strävanden passar ihop, kommer båda att bli fria från alla begränsningar.

När hjälten möter gudinnan – som är personifierad i varenda kvinna – råkar hjälten på det slutliga provet, där man ser om han kan uppnå kärlekens gåva, som är livet självt när man gläds åt det som om det vore en del av evigheten.

4.2.3 Kvinnan som förförare

Det mystiska äktenskapet med gudinnan representerar det fullständiga herraväldet över livet som hjälten uppnått; för kvinnan är livet, hjälten har kunskap om livet och är dess herre. Och prövningarna som förberedde hjälten för hans djupaste upplevelse och hjältedåd, symboliserar de förståelsekriser som hjälpte hans medvetenhet att vidgas och gjorde det möjligt att uthärda det oundvikliga för fullt ägandet av hans brud. I och med detta vet han att han är ett med sin fader: han är på sin faders plats.

4.2.4 Försonandet med fadern

Faderns brutala sida är en återspeglning av offrets eget jag. Den härrör från en händelse i barndomen som har stannat bakom, men som människan reflekterar över. Och det är just den fixerade dyrkan inriktad mot denna av uppfostran uppståndna icke gud som håller människan i syndakänslans makt. Den hindrar själen, som annars kunde bli vuxen, att få en mer balanserad och mer realistisk bild av sin far och så sätt av världen. Försonandet är inget annat än att avstå från detta dubbelmonster - draken som man har tagit för en gud och draken som man har sett som synd - som man själv har skapat. Men därför måste man upphöra med det svåraste, att sluta sig inom sitt skal. Man måste tro på att fadern är nådig och tro på hans nåd.

När hjälten går för att träffa fadern är problemet att han måste få sin själ öppnad så, att den tillräckligt överstiger rädslan. Så mognar han till att förstå hur de avskyvärda och vansinniga tragedierna i detta enorma och obarmhärtiga universum är helt motiverade. Hjälten överstiger livet, han överskrider de begränsningar som "den blinda prick i ögat" har ställt och ser en skymt av källan för en stund. Han ser faderns ansikte och förstår att de är försonade sinsemellan.

4.2.5 Apoteosen och den hösta välsignelsen

Apoteos betyder människans upphöjande till gud men den kan också betyda en persons överflödande prisande och glorifiering. Campbell konstaterar att den hjältemodiga människan som har kommit på andra sidan av de sista fasorna av okunnighet uppnår ett gudomligt tillstånd. Denna befrielse gömmer sig i oss alla och vem som helst kan nå den med heroismen. De som vet, att Gud bor i dem, till och med att deras och alla varelsernas väsen verkligen *är* Gud, bor i lundar där träden fyller alla önskingarna. De dricker odödlighetens dryck och hör från alla håll toner av evig harmoni. De är odödliga.

Den högsta välsignelsen finns i tanken på att all tillvaro, om man så skulle vara i himlen, på jorden eller i underjorden, äntligen kan ses som en flyktig barndomsdröm, en dröm som innefattar såväl lycka som skräck. Gudar och gudinnor måste ses som personifieringar och

vakter av oförgänglighetens elixir, men de motsvarar inte det Högsta i sin främsta gestalt. När allt kommer omkring söker hjälten inte dem själva, utan deras gunst, med andra ord kraften som upprätthåller deras substans. Denna underliga energisubstans är oförgänglig och den innehåller gudomarnas krafter och underverk. Vakterna vågar inte ge kraften till andra än dem, som är prövade på rätt sätt.

Välsignelsen, som gudarnas dyrkare får, står alltid i samband med hans andliga värde och med naturen på hans dominerande önskan. Välsignelsen bara symboliserar livsenergin som man ger bara i den mån som behovet är i varje speciellt fall. Ödets ironi är förstås när hjälten, som uppnått gudarnas gunst, kunde be om en välsignelse om fullkomlig upplysning, vanligen ber om längre livstid, vapen för att döda sin granne eller hälsa för sitt barn.

4.3 Återkomst

Återkomsten och anslutningen till samhället igen är nödvändig för att den andliga kraften kan ständigt spridas till världen. Från samhällets synpunkt berättigar det till hjälten långvariga tillbakadragande från samhället. Hjälten kan själv anse det som det svåraste att uppfylla. Om han äntligen har uppnådd en djup fred, kan denna salighet få hjälten att helt glömma sin egen värld eller låta bli att bry om den. Å andra sidan är det möjligt att han hoppat över alla initiationriterna och rusat rakt till sitt mål för att skaffa giften eller välsignelsen som han lovat till sitt samhälle. I sådant fall kan krafterna som han översedd, förgöra honom. Eller så kan han tryggt återvända hem, men folket som han ska hjälpa där, förstår honom fel och han blir föraktad.

4.3.1 Övergivandet av tanken på återkomst

När hjälten har funnit det som han har letat efter – antingen genom att tränga sig fram till dess urkälla eller tack vare gunsten, som någon manlig eller kvinnlig människa eller övernaturlig varelse i ett djurs gestalt visat för honom – måste han ännu återvända hem med sin vinst som förändrar livet. Den perfekta händelsecirkeln som hör till monomyten förutsätter att hjälten nu

måste anstränga sig för att föra hemligheterna bakom visdomen, det gyllene skinnet eller den sovande prinsessan tillbaka till människovärlden där hans bragd kan förnya ett samhälle, en nation, ett universum eller tio tusen olika världar.

Men många hjältar har också avstått från sitt ansvar. Hjälten kan tvivla på om han kan berätta sitt budskap för andra människor eller så försvinner han i sin himmelska extas från timligheten. Oräkneliga hjältar har flyttat för evig tid till odödlighetens gudinna på en välsignad ö, som är utom räckhåll för tiden.

4.3.2 Den magiska flykten

Om hjälten i sin seger får en välsignelse från en gud eller gudinna och om han är speciellt utsedd för att återvända till världen med en mirakelmedicin avsedd för att användas för att uppliva ett samhälle, skall den övernaturliga skyddaren stöda honom med all sin kraft i den sista fasen i hans äventyr. Å andra sidan, om vinsten uppnåtts mot innehavarens vilja eller om gudarna eller demonerna har tagit illa upp av att hjälten vill återvända till världen, kan den sista delen i den mytologiska cirkeln utgöra en hetsig och ofta komisk jakt. Jakten kan bli invecklad med magiska hinder och undanflykter.

I myterna där återkomsten bakom tröskeln misslyckas möter vi livets tragedi men historierna som slutar lyckligt verkar bara osannolika. För att monomyten skall hålla sitt löfte, ska den inte likväl beskriva människans misslyckande eller framgång uppnådd med övernaturliga medel, utan hennes framgång. Detta är problemet med krisen i återvändandetröskeln.

4.3.3 Räddningen utifrån

Hjälten kan behöva utomstående hjälp för att kunna återvända från sitt övernaturliga äventyr. Det vill säga att det kan hända att världen måste komma och hämta honom, för djupets salighet byter man inte ut oöverlagt mot en decentralisering som hör till vakenheten. Hjälten vill inte återvända till verklighet men samhället är avundsjuk på honom för hans salighet och

sänder andra för att hämta honom tillbaka. Om hjälten inte vill återvända blir hämtaren sviken, men om hjälten är fången i ett tillstånd som liknar döden, återvänder han frigjort därifrån.

När hjälten återvänder från det mytiska området till den vardagliga världen, har han framför sig en tröskel som är ytterst svår att överskrida. Blir han räddad av en makt som kommer utifrån, driver hans innersta honom till återresan eller guidar gudarna honom milt framåt, så måste han ändå återvända till miljön som han glömt sedan länge, en miljö där ofullkomliga människor tror sig vara fullkomliga. Han måste också presentera för samhället sin mirakelmedicin som räddar livet och prövar motgångarna. Hans budskap misstänks på grund av rationellt tänkande, han blir ett offer för bittert agg och ingen anständig människa förstår honom.

4.3.4 Överskridandet av återvändandetröskeln

De två världarna, gudarnas och människornas, kan enbart beskrivas som avskilda, de är olika som liv och död, eller som dag och natt. Hjälten lämnar den för oss kända världen för mörkret, där han förverkligar målen för sitt äventyr eller försvinner från vår synkrets eller hamnar han i fångenskap eller i en farlig situation. Hans återresa representeras som en retur från den tillkommande världen. Detta är ändå en viktig nyckel för att förstå en myt och en symbol - dessa två riken är faktiskt ett. Gudarnas rike är en glömd dimension av världen som vi känner. Och hela meningen med hjältedåden är att hjälten utforskar denna dimension, med eller mot sin vilja.

Den återvändande hjälten möter först problemet att han måste, efter att ha fått tillfredsställelse till sin själ av synen av uppfyllelse, anpassa sig till att livets övergående sorger och glädjeämnen, banaliteter och de högt uttalade fräckheterna är verklighet. Varför skulle han återvända till en sådan värld? Varför borde han försöka få män och kvinnor, gnagda av lidelser, att tro på upplevelsen av överjordisk salighet eller ens att bli intresserade av den?

4.3.5 Herren över två världar

Herren över två världar kan fritt flytta sig över klyftan som skiljer världarna utan att förväxla de olika principerna som hör till vardera världen men ändå känner han erfarenheten från det ena världen i den andra. Myterna beskriver sällan hemligheten bakom förflyttningen mellan världarna med bara en bild. När man gör så, är stunden för förflyttning en värdefull symbol fylld med innebörd för att bevaras och granskas.

4.3.6 Friheten att leva

Slagfältet symboliserar livets fält där varje varelse får sitt liv av den andras död. Uppfattningen om att skulden oundvikligt tillhör livet kan väcka avsky i ett människosinne så mycket att han vägrar fortsätta sitt liv. Å andra sidan kan människan, såsom de flesta av oss, skapa en felaktig bild av sig själv. En bild enligt vilken hon är en undantagsföreteelse, som är inte så giltig som andra utan som har rätt till sina oundvikliga synder för att hon representerar det goda. Om människan själv berättigar sitt eget liv, förstår hon fel förutom sig själv men också människans och universumets natur. Mytens syfte är att göra sådan okunskap om livet onödig genom att anpassa en individs medvetenhet till den universella viljan. Detta sker genom att man förstår det verkliga förhållandet mellan de övergående timliga företeelserna och det oförgängliga livet, som lever och dör i allt.

Campbell (1990, 212) hävdar att hjälten kämpar för det som ska komma, inte för det som redan finns, för att han *finns*. Med andra ord, kämpar han för det som han kan bli, inte för det han är. Där finns den röda tråden bakom hans kamp. Han är ute på äventyr för att nå något nytt, konkret eller abstrakt.

5 DE MYTISKA HJÄLTARNA

5.1 Skorpan

Den rädde Skorpan är hjälten i *Bröderna Lejonhjärta*, vilket Reberg (1996) ser som en kulmen hos Astrid Lindgren. Hon bryter mot konventionen, att hjälten aldrig grips av rädslan. Skorpan är rädd och ensam när han gör sina hjältebragder, kryper genom skrämmande tunnlar och kämpar mot vidunder. (Reberg 1996, 133.) Skorpans egenskaper som hjälte är inte övernaturliga. Han är inte någon superhjälte som kan och vågar vad som helst utan en vanlig liten och rädd pojke som blir hjälte i den mytiska miljön.

Familjen heter egentligen Lejon, ett namn som i sig bär en viss prestige. Jonatan fick namnet Lejonhjärta av skolfröken som jämförde denne med Rikard Lejonhjärta i hans dödsruna. När Skorpan anländer till Nangijala får han namnet Karl (som han egentligen heter) Lejonhjärta (se nedan s.36). "Unge Lejonhjärta är farligare än någon annan, det har jag ju sagt er. För han är sannerligen ett lejon." (BL, 85). Så beskrivs Jonatan av förrädaren Jossi medan Skorpan får en mindre smickrande beskrivning: "Lille Kalle Lejonhjärta, han är rar, men han är sannerligen inget lejon. En mer lättskrämmd liten krake finns inte. Harhjärta vore rätta namnet på'n!" (BL, 87-88). Jonatan förtjänade sitt efternamn genom att rädda Skorpan från eldsvådan. Nu är Skorpans tur att visa att han är värd sitt namn.

I Neumanns termer (se s.5) är Skorpan en centrovert hjälte. Han är ingen aktiv hjälte utan representerar mera en human synvinkel. Han vill att människorna och världen skulle förändra sig för det bättre. Han tror på människans godhet i den mån att om alla människor vore välvilliga och vägrade döda varandra, skulle det inte finnas någon ondska alls (se nedan Jonatan s.26). Verkligheten som han kommer ifrån är grått och klyftan mellan de rika och fattiga är djup. I sin dröm kan han förändra världen. Doderer (1987, 49) antyder att i Skorpans drömvärld råder ett idealtillstånd. Körsbärsdalen är ett demokratisk organiserat samhälle där var och en sin egen gård. Man hjälper varandra och bestämmer fritt över sin egendom. Men under sin resa kommer Skorpan att upptäcka att han kan inte förändra världen eller människorna, bara sig själv.

I Hopkins (se s.6) beskrivning passar Skorpan inte alls. I själva verket är han motsatsen. Och om man ska tro på Näres undersökning (se närmare sida 6) är Skorpan inte alls någon hjälte. Enligt hans egen åsikt är han "en ganska ful och rätt så dum och rädd kille med skeva ben och allting" (BL, 5) vilket motsvarar elevernas åsikt om hjältens motsats (en fuling, en dumbom, en ynkrygg). I början är Skorpan en vanlig människa, som också är en motsats till en hjälte, men så småningom blir han en hjälte. När han övervinner sin egen ångest, accepterar sig själv som han är och tror på sig själv, då blir han en hjälte. Han är fortfarande rädd, men trots sin rädsla, gör han ändå det han kan. Då är han även enligt eleverna en hjälte.

I bokens slut mäts hans mod. Denna gång är Jonatan den hjälplöse och det är Skorpan som måste ta det sista steget till den andra världen. Han vågar det för han har internaliserat Jonatans filosofi (Edström 1997, 184). Enligt Jonatan finns det saker som man måste göra, även farliga, för annars är man ingen människa utan en lort. "Hur skulle jag våga, hur skulle jag någonsin våga? Ja, vågar du inte nu, tänkte jag, då är du en liten lort och blir aldrig annat än en liten lort." (BL, 227.)

5.2 Jonatan

Jonatan är en klar hjälte redan från början så det finns ingen mening att följa hans väg till en hjälte. Han har inte heller någon orsak till att bli en mytisk hjälte för han söker inte någonting. Han är redan en sagoprins, omtyckt och prisad av alla. Men eftersom han är en viktig person i Skorpan liv går det inte lämna honom utanför. Som jämförelse och som Skorpan idol är det intressant att behandla också hans person i vissa synpunkter.

Jonatan har säkert alla hjältens egenskaper (se närmare s.6-7). Han är modig, självuppoftande, hjälpsam, vänlig, ärlig, pålitlig. Han uppoffrar sig genom att modigt rädda Skorpan från det brinnande huset och genom att kämpa för Törnrosdalens frihet. Han räddar Nangijala men dör själv. Som Edström (1997, 171) konstaterar, är Jonatan en berättare, en tröstare och en räddare. Han är en Kristusfigur, Törnrosdalens frälsare, som är prisad och om vars mod man sjunger sånger om i Nangijala. Han är en hjälte som till sist återuppstår.

Neumann (s.5) skulle definiera Jonatan som extrovert hjälte. Han är en aktiv kämpe som siktar mot Törnrosdalens frihet och uppnår den till sist. Men han är inte direkt någon ledare utan snarare en hjälpare. Han hjälper och räddar människor men han deltar inte aktivt i striden. I Hopkins (s.6) beskrivning passar Jonatan perfekt. Han är en energisk och ansvarsfull hjälte. Hans heroism är medfödd och han behöver inte kämpa för att uppnå en hjältestatus. Trots sitt tretton års ålder, beskrivs Jonatan aldrig som pojkkaktig utan han bär alltid på sig en mans börda.

Jonatan är en hjälte som kan inte döda, inte ens om det gällde hans liv. Det kan Orvar och Mattias inte förstå men Skorpan kan. " 'Om alla vore som du', sa Orvar, 'då skulle ju ondskan få regera i all evinnerlighet!' Men då sa jag att om alla vore som Jonatan, så skulle det inte finnas någon ondskan." (BL, 204-205.) Ingetdera av bröderna deltar i slutstriden. Skorpan tvingas sitta inne i stugan hos Mattias medan Jonatan rider blek bland kämparna. Men i stället för ett svärd använder Jonatan sitt förnuft genom att modigt rycka till sig Tengils stridslur och på så sätt får han makten över Katla.

Men i slutet är även Jonatan hjälplös. Efter att blivit förlamad av Katlas hjälp behöver han Skorpan hjälp för att komma till Nangilima. Men när man tar hänsyn till att det här är Skorpan dröm är det också hans uppfinning att göra Jonatan hjälplös för att denna gång han kunde vara hjälten som tar brodern på ryggen och räddar denne.

5.3 Bosse

Bosses längtan efter kärlek och fader utformas i hans fantasi till en flykt från den trista och kärlekslösa vardagen till vackra Gröna Ängars ö i Landet i Fjärran, där hans fader finns. Bosse har två namn efter sin ankomst till Landet i Fjärran. Bo hette han i den verkliga världen och Mio heter han i Landet i Fjärran. För att undvika förvirring skall jag använda namnet Bosse i samband med det verkliga livet och Mio i samband med livet i den mytiska världen. De är en och samma person men det är främst Mio som är hjälten för det fantastiska händer för honom.

I Neumanns hjältetyper (s.5) är Mio en blandning av extrovert och introvert hjälte. Som en extrovert hjälte är han aktiv i sin strid mot riddar Kato. Med rädsla leder han sig och Jum-Jum till Landet Utanfö, men säker på sig själv leder han de befriade barnen hem. Som introvert hjälte representerar han de inre värderingar som i hans fall är friheten och kärleken. (jfr. nedanför motivation s.28-29) Holmberg (1988, 86) ser Mio som en Kristusgestalt. Mio accepterar den för honom erbjudna hjälterollen. Han är frälsaren som besegrar ondskan, representerad av riddar Kato. Ondskan har drabbat allt, även naturen, som har dött omkring Kato, men när denne är besegrat, börjar naturen blomstra igen. Astrid Lindgren varierar den gamla myten om världsundergången och uppkomsten av en ny värld.

Mio passar inte heller i Hopkins beskrivning (s.6) men jämfört med Skorpan är han mer aktiv, trots att han är rädd. Om man jämför med Näres undersökning (s.6), är Mio en modig, självuppoftande, ärlig och pålitlig hjälte. Han ser sig själv som en god riddare, inte ond som riddar Kato. "En god riddare måste tala sanning också. Och det var sant att jag grät." (MMM, 104.) Han är rädd men ändå måste han kämpa mot ondskan för hans öde har varit bestämt sedan tusen och tusen år. Mio kan ses även som aktivare kämpe än Jonatan om man tänker på elevernas uppfattning om manlig hjälte. Mio strider mot Kato med styrka och svärd medan Jonatan använder sin intelligens.

5.4 Motivation och upptäckter

Enligt Campbell (1990, 40) riktar hjältens resa i grund och botten inåt, där han ska besegra främmande motstånd och liva upp länge försvunna och glömda krafter med vilka man kunde förändra världen. Efter det är livet inte längre ett hopplöst lidande. Så är saken också i Skorpan och Mios fall. De båda reser inåt i sig själva för att besegra sina rädslor och för att hitta kraften inom sig själva. Min mening här är att både lista ut motiv till Skorpan och Bosses vilja att bli hjältar samt att ta upp saker som de har hittat i sig själva under resan. Skorpan och Bosse är båda i jakt på självkänsla men mest är det kärlek som de letar efter. Att ha någon som älskar en, att älska och vara älskad. Bland de viktigaste motiven finns kärlek, identitet, rädslan, natur, frihet och ensamhet.

Naturen är en stor motivering till Jonatans kamp mot Tengil. Han är övertygad om att naturen och dess skönhet hör till alla. Det är inte mycket som Törnrosdalborna begär, de vill bara njuta av naturen ifred. (Bergom-Larsson 1987, 101.) Samma övertygelse finner man även i *Mio min Mio*. Den vackra naturen omkring riddar Katos land är död. "För nu färdades vi mot ett land, där inga blommor fanns och inga träd kunde växa och inget gräs." (MMM, 88). När Mio är på sin väg att strida mot Kato, får han hjälp från naturen. Mio antar att bakom naturens hjälpsamhet ligger hatet mot riddar Kato och den som ska strida mot honom tjänar dess hjälp.

Friheten är en annan orsak bakom striden mot Tengil. "Stridens dag kom till sist, den som alla hade väntat på. Det var storm över Törnrosdalen den dagen, så att träd böjdes och knäcktes. Men det var nog inte en sån storm Orvar hade menat, när han sa: 'Frihetens storm ska komma, och den ska knäcka förtryckarna som när träd knäcks och faller. Den ska fram med ett dån och sopa bort all vår trældom och äntligen göra oss fria igen!' " (BL, 210). Stridens dag medför friheten till Törnrosdalen men också till Skorpan. Det är stridens dag också för honom. Det är dagen han ska dö och bli fri från sjukdomen. Det är dagen som han har väntat på, stridens dag, då sjukdomen vinner. Han låter den vinna och dör. Han är fri, äntligen.

Friheten är viktig även bakom Mios strid. Som en god riddare ska han befria de bortrövade barnen som riddar Kato har förvandlat till fåglar. "De där fåglarna – det var Nonnos bröder och Jiris syster och väverskans lilla dotter och alla andra, som riddar Kato hade rövat bort och förtrollat. Å, jag skulle strida mot honom – det skulle jag!" (MMM, 97-98). Han är en god riddare som måste befria barnen men han måste befria även sig själv. I Landet i Fjärran är han lycklig hos sin fader konung men farbror Sixten spökar i hans sinne och han måste befria sig av denne. I den tredje befrielsen ska Mio hjälpa riddar Kato att bli av med sin ondska. Kato har alltså själv en fånge av sin ondska men nu befriar Mio honom och hans själ (Holmberg 1988, 89). "Jag såg att riddar Kato längtade att bli av med sitt hjärta av sten. Kanske var det så att ingen hatade riddar Kato så mycket som riddar Kato själv." (MMM, 162.)

Fientligheten mot fosterföräldrarna är en viktig faktor bakom Bosses resa. Hos fosterföräldrarna är han ett oönskat barn. Tant Edla hämtade honom från barnhemmet när han var ett år gammal. "Hon ville egentligen ha en flicka, men det fanns ingen hon kunde få. Därför tog hon mig. Fast tant Edla och farbror Sixten tycker inte om pojkar. Inte när de blir

åtta-nio åtminstone." (MMM, 10) Bristen på kärlek och tillhörighet får honom att drömma sig en annan identitet som Mio i en drömlig värld som är motsatsen till den gråa verkligheten. Där uppfylls hans dröm om ett trevligt familjeliv och där kan han bli av med sin fientlighet mot Edla och Sixten. "Det händer, att jag tänker på tant Edla och farbror Sixten också någon gång, och jag är inte ond på dem längre." (MMM, 182.) (Jfr Försonandet med fadern s. 41)

Skorpan drivs till heroismen av kärlek och längtan efter den älskade. Han har en storebror som han älskar mest av allt i världen. Edström (1997, 173-174) hävdar att Skorpan kämpar för att vinna Jonatans respekt och vara delaktig i hans kamp och inte bara vara föremålet för medlidande. Skorpan kämpande handlar först av allt om längtan och kärlek, om behovet att vara nära Jonatan och göra allt för honom. Men Skorpan vill också bli av med lillebrorsyndromet och komma på samma nivå med Jonatan som är hans ideal. (Edström 1997, 173-174.)

En orsak till Skorpan heroism kan också vara faktumet att han inte har någon fader. "Pappa hette Axel Lejon, fast han stack ifrån oss, när jag bara var två år, och gick till sjöss, och sen har vi inte hört av honom." (BL, 3). Han måste reda ut för sig själv sin inställning mot fadern innan han kan dö i ro. (jfr försonandet med fadern, s. 40) Mattias, hans "farfar" i Törnrosdalen, är en positiv faderfigur för Skorpan. Denne gamla gubbe representerar den faderlika attityden som han har saknat.

Skorpan beskrivs som sjuk, ful och oälskad, utom av Jonatan, medan Jonatan är älskad av alla, barn och vuxna. När Jonatan avlidit beklagar en kund till modern att det inte var den sjuke Skorpan som dog. All denna bitterhet bearbetas i drömmen om Nangijala. När Skorpan kommit till Nangijala har han blivit likgiltig för om han är vacker eller ful. Han har accepterat sig själv som han är. (Edström 1997, 174; Møhl & Schack 1981, 180). "Jag kände, när jag låg där på bron, att jag var frisk och glad i varenda bit av mej, och varför behövde jag då vara vacker? Hela kroppen var ändå så lycklig så att det liksom bara skrattade i den." (BL, 23.) Skorpan har alltid jämfört sig med den alltid så perfekta storebrodern och känt sig mindervärdig men i Nangijala förändras allt. Även om han i början accepterar sig själv utseendemässigt måste han ändå gå igenom äventyret för att växa också innerligt till Jonatans mått. Till slutet har hans identitetskänsla vuxit stor nog att han kan bli av med sin bitterhet.

Det viktigaste motivet för Skorpan är förmodligen rädslan för döden. Han är bara nio år men han vet att han ska dö. Jonatan har berättat om det härliga paradiset för honom men det finns en rädsla inom honom att detta paradiset inte är sant. Därför måste han drömma sig bort dit för att först se för sig själv att det verkligen existerar. Där strider han mot sin rädsla. Nangijala visar sig ha även onda sagor så han diktar själv upp det nästa landet Nangilima och får tröst av detta. Till slut har Skorpan funnit modet att träffa döden. Han kommer tillbaka till verkligheten för stunden han ska dö. Det som han har funnit i sin resa är självrespekt, jämlikhet till brodern som han ser upp för, och mod, en egenskap som han respekterar nästan över alla andra egenskaper.

En viktig motivation för Bosse är bristen på kärlek som realiseras i saknaden efter fadern. Modern har dött men fadern lever. Ingen vet vem han är och tant Edla brukar kalla honom för odugling. "Men jag *visste* att min far inte var någon slusk. Jag brukade ligga och gråta efter honom ibland." (MMM, 11.) Faktumet att det finns en fader, ger hopp om att fadern skulle vilja ha Bosse, att han skulle rädda honom från fosterföräldrarna. I sin dröm kan han uppleva faderns kärlek som han så mycket längtar efter men han måste visa fadern att han värd kärleken genom att strida mot det onda.

Ensamheten driver Bosse till äventyr. När han sitter på bänken i Tegnérslunden tittar han på husen runtomkring och fönstren där det lyser. "Jag fick för mig, att det satt barn tillsammans med sina pappor och mammor överallt där det lyste. Det var bara jag som satt här ute i mörkret. Ensam." (MMM, 14.) Men allt förändras i Landet i Fjärran. Där har han sin fader men också vänner. Benka var hans enda vän i verkligheten medan andra pojkarna försmådde honom, men i Landet i Fjärran är alla barn snälla och han har många vänner. Genom att rädda de bortrövade barnen ville han kanske ändå visa att han är värd att vara vän med. "Jag hade så roligt hela dagen. Vi lekte i rosengården, jag och Jum-Jum och Nonno och hans bröder och Jiri och hans syskon och alla de andra barnen." (MMM, 179-180).

Att bemästra rädslan är själva grundtemat i *Mio, min Mio* (Edström 1987, 40). Bosse är en ängslig pojke som hela tiden lever i någon sorts rädsla. Han kan aldrig veta när tant Edla eller farbror Sixten skäller på honom eller om han stöter på de andra pojkarna är elaka mot honom. I sin dröm kan han visa sin modighet. På väg till Katos borg är Mio rädd men han måste

fortsätta framåt. "Det skrämde mig - hur skulle en som var så liten som jag kunna besegra någon så ond och farlig som riddar Kato?" (MMM, 91-92). När Kato har tagit Mio och Jum-Jum till fångar, sätter han dem i tornet bakom många lås och sina spejare till vakt. "Var han så rädd för mig, riddar Kato, att det behövdes så många vakter?" (MMM, 150) undrar Mio. Senare slipper han ut från dörren med hjälp av sin osynlighetskappa. Och han är inte längre rädd. "Jag var en riddare utan fruktan med svärd i min hand." (MMM, 161).

5.5 Identifikation

Lindberg påpekade ovan (s.11) att myten bidrar till ens identitets- och gemenskapskänsla samt stödjer moraliska värden. Klingberg (1980, 115-116) hävdar att myter och sagor är goda sätt för att förmedla olika synpunkter på psykiska problem för barn. Det kan gälla ett barns ångest inför döden eller anti-sociala känslor, t.ex. fiendlighet mot föräldrarna. När handlingen är avlägsen i tid och rum kan barnet känna sig mer som åskådare än som deltagare. Då krävs dock att läsaren har förstått författarens budskap. Det kan hända att läsaren tar en bok om en främmande värld som en fängslande äventyrsskildring utan att märka det djupare syftet.

När man läser en bok identifierar man sig med de beskrivna personerna. Man placerar sig själv i deras ställe och lever med allt som händer dem. Orsaken till detta kan vara att den beskrivna personen och hans/hennes livssituation liknar läsarens eller att läsaren önskar om en likhet. Identifikation kan ske på olika sätt, genom *introjektion* eller genom *projektion*. I introjektion sätter man sig i den beskrivna personens ställe och lever sig in i personen. I projektion däremot sätter läsaren den beskrivna personen i sitt eget ställe. Introjektion är vanligt när man önskar sig den andres egenskaper. Orsaken till interjektion är ofta en bristande likhet mellan läsaren och idealpersonen. I projektion upplever läsaren en likhet mellan sig och den andre och är upplagd för att ge den fiktiva personen sina egna egenskaper. (Møhl & Schack 1981, 101-102.)

I *Bröderna Lejonhjärta* finner man den ängslige Skorpan som ett objekt för projektion medan den modige Jonatan är en idealfigur, ett objekt för introjektion (Møhl & Schack 1981, 102). Modellen för berättelsen i *Bröderna Lejonhjärta* är hjältesagan och riddarsagan medan *Mio*,

min Mio representerar undersagan med magiska förvandlingar. Jonatan är en ofelbar, ljus riddare medan Skorpan är ofullkomlig som den vanliga människan. Barn tycker lätt om honom antingen de själva är modigare, starkare eller svagare än han. Det gäller att tycka om, leva med och känna medkänsla. (Edström 1987, 40-41.)

Likadan indelning i identifikation kan man hitta i *Mio, min Mio* men i detta fall har introjektion och projektion samma objekt. Bosse är objekt för projektion medan Mio är objekt för introjektion. Läsaren sätter Bosse i sitt ställe och sig själv i Mios ställe. Bosses eländiga omständigheter får läsaren att känna medlidande medan i Mios äventyr och i allt det fantastiska som han upplever i Landet i Fjärran vill läsaren vara med. Men Mio är inte bara läsarens identifikationsobjekt utan också Bosses. Han har ju själv skapat omständigheterna som han lever i som Mio. Förebilden har han i Benka vars familjeliv han så mycket avundas. I Landet i Fjärran bygger Mio modellflygplan med sin far, bygger kojor, äter pannkakor och varje månad sätter fadern ett märke på köksdörren för att se hur mycket Mio växer. Allt detta har han saknats i verkligheten men som han nu lånar av Benkas liv.

I *Bröderna Lejonhjärta* är identifikationen skapat med jagformen. Skorpanns mindrevärdes-känslor är något som de flesta barn på ett eller annat sätt känner till. Skorpan känner sig ändå värdefull på grund av Jonatans kärlek. Om han inte vore sådan som han är, skulle han inte vara han, den som Jonatan älskar. Både Skorpan och läsaren blir accepterade som de är. Jonatan är Skorpanns motsats både i mod och utseende och kan ses som Skorpanns idealjag, hans identifikationsgestalt. (Møhl & Schack 1981, 179.)

Møhl och Schack (1981, 188-189) intervjuade två barn (en flicka och en pojke) om *Bröderna Lejonhjärta* och hur de hade uppfattat boken. Det framgick att de båda hade identifierat sig med Skorpan. I frågan om vem de helst ville vara svarade pojken att han ville vara Jonatan vilket bekräftar Jonatans position som idealjag samtidigt som det går fram att han vill vara en hjälte han också. Personbeskrivningarna var klara. Tengil beskrevs som ond tyrann, Jonatan och Skorpan som modiga befriare och Mattias som snäll och modig att gömma upprorsmän.

I motsats till tanken att Jonatan och Skorpan representerar hjältar i *Bröderna Lejonhjärta* har Møhl och Schack (1981, 214) ett exempel på en tioårig pojke, som var sonson till sultanen i Etiopien. Pojken var uppfostrad muslimskt för att senare kunna överta sultanatet. Han fick

Bröderna Lejonhjärta uppläst för sig och var betagen av den. Han spelade upp scener från den med sig själv som Tengil för han uppfattade Tengil som den positive hjälten. De två bröderna var upprorsmän. Exemplet visar att identifikation är påverkad av erfarenhet, bakgrund och kulturella normer. Møhl och Schack (1981, 215) hävdar dock att inget " normalt " barn identifierar sig med Tengil.

Det är förståeligt att ett barn vill identifiera sig med Skorpan, Jonatan eller Mio. I Skorpan fall kan man nog tala om alla barn som läser *Bröderna Lejonhjärta*, men säkert de som är rädda eller ångestfulla får mest mod av hans provningar. Särskilt barn som är sjuka och ska dö, får tröst av den idylliska bilden som Astrid Lindgren har målat. Reberg (1996, 134) konstaterar att Lindgren har bekänt sitt intresse att ge tröst för barn som väntar på slutet. Som barn tyckte hon att när hon dog, ville hon hellre komma till ett slags himmel i stället för att bli begravt under jorden. Jonatan däremot representerar läsarens ideal. Han är nästan för perfekt för att läsaren kunde sätta honom i sitt eget ställe. Alla vill vara denne ljuse och vackre yngling men man kan nog påstå att det inte finns en läsare som skulle sätta honom i sitt eget ställe. Bosse i sin tur ger tröst för alla som är ensamma och känner sig försmådda. Han är ett bra identifikationsobjekt med sina båda sidor, den rädde och den modige. Mio är inte för perfekt för att läsaren inte skulle kunna sätta honom i sitt eget ställe.

6 RESAN MOT HEROISMEN

Skorpan i *Bröderna Lejonhjärta* är på jakt efter självkänsla. Det enda han vill är att vara med Jonatan men samtidigt lider han av mindervärdighetskomplex vid den vackre, duktige och populäre storebrodern. Bosse i *Mio, min Mio* däremot saknar sin far. Han trivs inte hos sina stygga fosterföräldrar utan drömmer sig till Landet i Fjärran, ett sagoland där hans fader konung lever och där han är älskad.

De båda pojkarna saknar en vanlig barndom. Skorpan, liggande dödsjuk i sin soffa har inte kunnat delta i lekar, gå i skolan på länge. Han gör ingenting som en pojke i hans ålder skulle göra. Bosse är avundsjuk på andras föräldrar som låter sina barn prata, skratta och leka som de vill och som älskar dem vad de än gör. Men Bosse, han bor med sina likgiltiga fosterföräldrar

som tål inte honom. När Skorpan är vid Jonatan och Bosse hos sin fader, känner de sig levande, inte i det verkliga livet.

Liksom Törnqvist och Holmberg (s.4 och 5) indelar böckernas tolkning i barn- och vuxenperspektiv kan också äventyren delas i två tolkningsmöjligheter. Enligt min åsikt har de båda böckerna egentligen två äventyr i samma bok. I *Bröderna Lejonhjärta* börjar ett äventyr för Skorpan när han hamnar i Nangijala och ett annat i Nangijala. I *Mio, min Mio* är Bosses resa till Landet i Fjärran ett äventyr och ett annat när han ska strida mot riddar Kato. Det andra äventyret sker alltså inom den första. Den yttre resan sker i verkligheten och den andra i det mytiska landet, i huvudpersonens sinne. Enligt en allmänare åsikt består däremot hela boken av ett äventyr där avresan sker i verkligheten, initiationen i det mytiska landet och återkomsten till verkliga den världen. I ingetdera fallet kan man dock tala om egentlig återkomst för att Skorpan dör i slutet av *Bröderna Lejonhjärta* och Astrid Lindgren har lämnat slutet öppet i *Mio, min Mio*.

Först ska jag behandla den första uppfattningen att det finns två äventyr och jag ska främst koncentrera mig på äventyret som sker i det mytiska landet, Nangijala respektive Landet i Fjärran. Men jag ska också behandla den första och sista fasen i det äventyr som Skorpan och Bosse upplever i det verkliga livet. Till sist ska jag representera den andra uppfattningen där hela boken är inklämd en gång i schemat.

6.1 Avresan till äventyret

6.1.1 Verklighet

Kallelsen i *Bröderna Lejonhjärta* delar sig i två. Den första delen är satsen som Jonatan säger innan han dör: "Gråt inte, Skorpan, vi ses i Nangijala!" (BL, 14) Denna tröst om ett återseende får honom att ivrigt att vänta på döden, porten till Nangijala, paradiset. Den andra delen är den vita duvan som landar en kväll på fönsterblecket: "Jo då, visst var det sant, det där med Nangijala! Jonatan ville att jag skulle skynda mej dit, för där är det så bra på alla sätt, sa han."

(BL, 17). Båda delarna av kallelsen kommer från Jonatan. Den första i den verkliga världen, den andra från Nangijala som ligger "nånstans på andra sidan stjärnorna" (BL, 4).

Bosses kallelse till det mytiska landet uppstår från olika små element. Kortet han postar, pilsnerflaskan som han hittar vid bänken, anden i flaskan samt äpplet som förvandlar sig till ett guldäpple. Allt det där smälter samman i hans sinne till ett äventyr i Landet i Fjärran. Till skillnad från Skorpan, vet han ingenting om Landet i Fjärran innan han reser dit men det är något i andens röst när denne säger sig komma från Landet i Fjärran, som får Bosse att längta dit. "Jag kände, att jag inte kunde leva, om jag inte fick komma dit." (MMM, 17.)

Skorpan har ingen som helst orsak att vägra kallelsen. Tvärtom är hans vilja att se igen Jonatan ofantlig. Att komma till detta underliga land är det enda han önskar. Han har ingen orsak att leva, inte efter Jonatans död. Bosse gör inte heller något motstånd mot att bli förd till Landet i Fjärran. Äntligen får han den far som han har saknat. Ingendera har något som skulle hålla dem i den trista vardagen.

Den vita duvan som kommer till Skorpan kan ses som en övernaturlig hjälp. Duvan är en kommunikationslänk mellan de två världarna. Just när Skorpan börjar misstänka att Nangijala inte existerar, ser han den snövita duvan och i dess kurrande hör han Jonatans röst. Det är Jonatan i duvohamn som ber honom att skynda till Nangijala. När Skorpan äntligen kommer dit, har han ingen aning hur han hamnade där. Så börjar äventyret i det mytiska landet.

Hela Bosses resa till Landet i Fjärran är övernaturlig. Bokstäverna i kortet glänser som eld, äpplet han fick av tant Lundin har förvandlat sig till ett guldäpple och anden som han hittar i flaskan. Det är anden som för honom till Landet i Fjärran. "Vi var långt ovanför molnen, och vi for fram fortare än blixten och med större dån än åskan. Stjärnor och månar och solar sprakade omkring oss." (MMM, 18.) Anden, som man kan se som vakten på den första tröskeln, vill först inte ta Bosse med sig till Landet i Fjärran men när denne visar anden den gyllene äpplen, är anden redo att ta honom med.

Efter att ha anlämt till Nangijala är Skorpan såsom pånyttfödd. Han har aldrig kunnat simma men önskat att han skulle få lära sig, men i Nangijala kan han simma hur bra som helst. Hostan har också försvunnit och de tidigare skeva benen har blivit alldeles raka. "... jag begriper inte hur det bara *blir* så i Nangijala, att man kan allting..." (BL, 32). Den kanske viktigaste förändringen efter ankomsten till Nangijala är namnet. Skorpan ska bli kallad Karl, eftersom det rimmar bättre med Lejonhjärta. På det sättet har han blivit befordrad till en riddare som Jonatan. "Skorpan Lejonhjärta, det skulle kanske få dom att skratta. Du höll ju själv på att skratta ihjäl dej åt det och jag med." (BL, 38.) Men namnförändringen har också en annan betydelse. Han har blivit Karl, en karl, en man. Namnet Skorpan är diminutivt och sådan är han, men när han anländer till Nangijala, ska han heta Karl, för han ska växa till en man, inte fysiskt utan psykiskt.

Bosse upplever också namnförändring. I Landet i Fjärran är han kallad Mio. "Det där med Bosse var fel liksom allting annat var fel, när jag bodde på Upplandsgatan. Nu har det blivit rätt." (MMM, 20) I nio år har han gått under ett "falskt" namn utan att veta att han egentligen är en kungason kallad Mio. Här har man också en namnförändring med tillkommande betydelse. Mio, som på italienska betyder "min", har givit också Bosses tillvaro en mening. Nu har han någon som älskar honom, någon som han tillhör till. Han är inte längre ensam.

6.1.2 Det mytiska landet

Livet i Nangijala är rena paradiset för Skorpan innan äventyret verkligen börjar. Han rider, simmar, fiskar, och njuter av livet. Men då måste Jonatan resa till Törnrosdalen för att hjälpa i striden mot Tengil och lämnar honom ensam igen. Skorpan får sin kallelse i sömnen och så börjar hans resa mot heroismen, mot självkänslan. "I mörkret omkring mej var det som ett eko av vilda skrik, Jonatans skrik! Han hade ropat på mej i drömmen, han ville ha hjälp. Jag visste det." (BL, 60-61)

Mios kallelse i Landet i Fjärran har två delar. Den första delen är en svart fågel. "Han sjöng vackrare än alla de vita fåglarna tillsammans och jag fick för mig, att han sjöng just för mig. Men jag ville inte höra honom, för han sjöng så att det gjorde ont." (MMM, 32) Den andra

delen av kallelsen är en brunn som viskar sagor. "Det var en gång en konungason, som var ute och red i månskenet. Han red genom Dunkla skogen... Det var så brunnen hade sagt. Och jag kunde inte låta bli att tänka på det. Jag fick för mig, att brunnen hade menat någonting särskilt just med den sagan. Att jag var den konungasonen, som en gång hade ridit genom Dunkla skogen och att jag måste göra det om igen." (MMM, 71)

"Kan du förstå vilket äventyr det här är för mej? Kom ihåg att jag nästan bara har legat i en kökssoffa jämt!" (BL, 68.) Skorpan har ingen orsak att vägra från kallelsen här heller. Han är fri, han kan göra vad han vill. Hans resa på de farliga bergen mot Törnrosdalen är fylld med spänning och prövningar. Mot natten reder han i de farliga bergen, för bakom bergen finns Törnrosdalen och Jonatan. Det farliga smälter samman med det underliga. Skorpan är rädd men äventyret övervinner hans ångest. "Och sen gjorde jag upp en lägereld. I hela mitt liv hade jag längtat efter att få sitta vid en lägereld. För Jonatan hade berättat hur härligt det var. Och nu äntligen!" (BL, 69.)

Mio vill egentligen vägra kallelsen till att strida mot riddar Kato, för han är rädd, men han har ingen möjlighet att vägra. Det har bestämts för länge sedan och det kan han inte ändra på. Det är hans öde men lyckligtvis behöver han inte ge sig iväg ensam. " – Jag följer dig, sa Jum-Jum. Ett gossebarn av kungligt blod ridande på en vit häst med gyllenman och med en enda vän i följe – så har det sagts. Inte kan du ändra på det som har varit bestämt i tusen och tusen år." (MMM, 85-86.)

Bröderna Lejonhjärta är alltför realistisk för att man kunde tala om egentlig övernaturlighet men i vissa ställen finns det ovanligt lyckliga slumpar. Liksom när Skorpan och Jonatan hittar i bergväggen ett hål som leder till Katlagrottan. Det får Skorpan att tänka på att allt skulle vara förutbestämt. "Kanske var allting bestämt redan i sagornas urtid. Kanske bestämdes Jonatan redan då till Orvars räddare för Törnrosdalens skull. Och kanske det fanns några hemliga sagoväsen som ledde våra steg utan att vi visste det. Hur kunde Jonatan annars hitta en väg in i Katlagrottan just där vi hade råkat ställa våra hästar?" (BL, 173.) Visst kan man hitta även gumman som hör till traditionen. Elfrida är en snäll gumma som bor ensam mitt inne i skogen. Hon ger Jonatan och Skorpan bröd och getost när de passerar hennes stuga på väg till Karmanjaka men man kan inte hitta något magiskt hos henne.

Mio, min Mio är fylld med övernaturliga drag. Under sin resa har Mio många gånger hjälp av magiska föremål som han har med sig eller naturen ställer till underverk för att hjälpa honom. Dessutom kan hans häst, Miramis galoppa i luften. Hon får hjälp av två magiska hjälpare, väverskan och svärdsmidaren, båda passar väl in i traditionen, en gumma och en smed. Av väverskan får han till sin mantel ett foder av sagoväv som gör en osynlig. Av svärdsmidaren får han ett svärd som kan skära genom sten. Ytterliga har han skeden som han hittade vid brunnen. Den visar sig vara en sked som mättar hungern, en som fylls på nytt och blir aldrig tom. På Mios och Jum-Jums resa till riddar Katos borg hjälps dem av naturen när de är hotade. I Döda skogen öppnar sig en gammal ihålig trädstam, en jordkula och en bergvägg dit de kan gömma sig i varje gång de är hotade av Katos spejare. I Döda sjön blir de vilda vågorna stilla när de ska ro över den. De förtrollade fåglarna (de bortrövade barnens själar) hjälper dem genom att hindra spejarna se dem när de klättrar mot Katos borg och de hämtar Mios svärd från sjön, dit Kato kastar den.

Skorpan överskrider den första tröskeln när han blir förd till Törnrosdalen av två Tengilsmän. Törnrosdalen är bevakad av Tengilsmän och omringad av en hög mur som Tengil har tvingat invånarna där att bygga. "Och lika noga bevakades porten, jo, det fanns en port i muren just där stigen från Körbärsdalen nådde fram och tog slut." (BL, 93) För att komma in till Törnrosdalen måste man kunna ett lösenord och det kan bara Tengilsmännen. Efter att ha kommit inom muren börjar hans äventyr på riktigt. I Törnrosdalen hittar han Jonatan, gömd av Mattias som leder frihetskampen när Orvar är i Katlagrottan. Även om Skorpan senare flyr därifrån med Jonatan, är det här första tröskeln för honom i hans strid mot Tengil.

"Till sist kom vi till något som liknade en port, en trång öppning mellan klippväggarna. Och där bakom fanns ett mörker som var svartare än allt annat mörker i världen. [...] För mörkret bakom porten var så tyst. Det var tyst och liksom lurade på oss. Det bara väntade på att vi skulle gå över gränsen." (MMM, 88-89.) Här kommer Mio och Jum-Jum till den första tröskeln. De är på porten till Landet Utanför, Katos område och på andra sidan porten väntar en mörk, obekant och farlig värld.

Efter att ha hittat Jonatan hos Mattias, blir Skorpan kallad modig av denne. "Det var första gången någon hade kallat mej modig, och jag tänkte att om jag fortsätter så här, så kanske jag

kan få heta Lejonhjärta [...]." (BL, 104.) Nu har Skorpan blivit modig. Trots sin rädsla har han ljugit sig in till Törnrosdalen och sluppit utan någon bestraffning av Tengilsmännen. Genom ett klokt agerande har han tagit ett steg närmare heroismen. Nu är det dags för honom att bli av med sin rädsla och växa till sin hjälteroll.

"Jag var inte längre den Mio, som byggde kojor i rosengården och vandrade över kullarna på Gröna Ängars ö och spelade flöjt. Jag var en riddare, en *god* riddare, inte en sådan som Kato. Och en riddare måste vara modig och inte gråta." (MMM, 103-104.) Efter att ha överskridit tröskeln får Mio mer mod. Nu är han riddaren som måste vara modig, han måste strida mot Kato och rädda de bortrövade barnen.

6.2 Äventyret

Skorpan och Jonatan erfar en rad prövningar när och efter att de flyr från Törnrosdalen. Skorpan måste krypa ensam genom en mörk underjordisk gång och Jonatan måste klä sig till en Tengilsman för att komma utanför muren. De åker till Karmanjaka för att rädda Orvar från Katlas håla och igen ska de krypa i mörka gångar inuti berget för att hitta honom. När de äntligen hittat Orvar och krupit ut ur berget, börjar flykten av Tengilsmän. De lyckas dock skaka av sig förföljarna och föra Orvar till Törnrosdalen. Sedan återstår bara den sista striden mot Tengil. "Men slutstriden, förstår du Skorpan, den kan inte bli annat än en ond saga om död och död och död." (BL, 160)

Mios resa mot riddar Katos borg är fylld med prövningar. "Det var som när man rider i en dröm, en sådan där hemsk dröm, som man vaknar ur med ett skrik och ligger och är rädd av en lång stund efteråt. Men det här var inte en sådan dröm som man vaknade ur." (MMM, 90). Resan omfattar ritten genom Döda Skogen jagad av Katos spejare, vandringen i det mörka berget för att hitta svärdsmidaren, båtresan över Döda sjön och vandringen i Katos mörka borg. Se ovan s.38 om övernaturliga drag i *Mio, min Mio*.

När man har en historia om nio- och trettonåriga pojkar är tanken på ett magiskt äktenskap en ganska löjlig idé. I *Bröderna Lejonhjärta* kan man dock hitta en kvinna som kunde representera gudinnan, Sofia. Hon är ledaren i deras hemliga kamp mot Tengil. Hennes duvor kan flyga hur långt som helst, även från Nangijala till den verkliga världen. "Och nu grät jag. Nangijala hade inte råd att mista sin Sofia, och här stod jag och kunde inte rädda henne. För hon ville inte bli räddad." (BL, 198). I stället för en älskarinna representerar Sofia kanske en moderfigur för Skorpan, men för Jonatan kunde hon likväl vara Kvinnan. Som Sofia säger till Jonatan: " 'Kom snart hem till Ryttargården', sa hon. 'Jag ska tänka på dej varje stund, tills jag ser dej igen.' " (BL, 211)

I *Mio, min Mio* kan man inte heller se något tecken på äktenskap när man tänker att Mio är bara nio år men vad som ska hända om Mios äventyr skulle fortsätta i evigheter, det vet man inte. Den möjliga gudinnan för honom kunde man ha i Milimani, väverskans dotter. Som förtrollad fågel störtade hon mot spejarens bloss för att hindra denne att se Mio och Jum-Jum när de klättrade mot Katos borg och gav sitt liv för dem. När Kato är segrad och alla förtrollade fåglar har blivit barn igen, ligger Milimani sönderbränd och död på klipphällen. "Jag blev så förtvivlad. Milimani var död för min skull. Jag blev så lessen. Inget var roligt mer, när Milimani var död för min skull." (MMM, 171). Men ännu ett underverk händer. Mio sveper Milimani i sin mantel fodrad med sagoväv, som är vävt av Milimanis moder. "Då hände något underligt. Milimani slog upp sina ögon och såg på mig." (MMM, 172) Hon var vid liv igen.

Man kan se ett fadersuppror i båda pojkarnas strid. Skorpan strider mot Tengil som är en avbild av den avlägsne fadern. Fadern lämnade familjen när Skorpan var två och sedan har de inte hört någonting av honom. Genom att strida mot Tengil kan han nu bearbeta sina känslor mot fadern. Men det är i själva verket Jonatan som ger Tengil det sista slaget genom att vända Katla mot Tengil. "Tengil satt galen av skräck på sin häst och väntade, Katla väntade också. En gång till blåste Jonatan i luren. Då skrek Katla och vände sej rasande mot den som hon förut hade lytt så blint." (BL, 208.) Nu är Skorpan mogen nog att förlåta fadern. Efter att Tengil blivit segrad är Skorpan aggs mot fadern borta. Nu är de försonade sinsemellan.

Mios strid mot Kato kan däremot ses som Bosses uppror mot farbror Sixten. Holmberg (1988, 90-91) anser att farbror Sixten finns innesluten i riddar Katos gestalt. Han förmodar även att det skulle vara Sixten som ger Kato hans mänsklighet. Enligt Holmberg lär Mio i scenen där han dödar riddar Kato att farbror Sixten kanske lider också själv av sin ovänlighet mot Bosse. "- Se till att du träffar hjärtat, skrek han. Se till att du hugger rakt genom mitt hjärta av sten. Det har skavt där inne så länge och gjort så ont." (MMM, 162.) (jfr med motivation s. 29)

Jossi, förrädaren i Körbärsdalen, vill ha Sofia till Tengils fånge men Skorpan räddar henne i tid. Jossi rymmer och drunknar i den vilda floden. "Och varje gång Sofia kom, sa hon: 'Där har jag min räddare! Jag har väl inte glömt att tacka dej, Karl?' Och då sa Orvar varenda gång att jag var Törnrosdalens hjälte, men jag tänkte på Jossi ute i det mörka vattnet och kände mej bara lessen då." (BL, 202.) Detta är Skorpan's apoteos men han kan inte njuta av det. När han äntligen prisas, kan han inte njuta av det utan sörjer över Jossi som omkom. Även om denne var slusk, gillade Skorpan honom. Samma sker när slutstriden är över. Törnrosdalen är fri igen men det var många som gav sitt liv för fridens skull och får aldrig veta det. " 'Vår plågoande finns inte mer', sa Orvar. 'Våra barn ska få leva i frihet och vara lyckliga. Snart ska Törnrosdalen vara som förr.' Men jag tänkte att så som förr blir Törnrosdalen aldrig. Inte för mej. Inte utan Mattias." (BL, 210.) Den verkliga apoteosen för hans del är först tillträdet till Nangilima. Det är det perfekta paradiset där allt är bra och där kan han äntligen njuta av sin heroism.

Apoteosen för Mio ligger i de små blyga orden med vilka barnen tackar honom för. " En pojke, en av Nonnos bröder, tog min hand och sa lite tyst, som om han inte ville att någon skulle höra det: -Jag är så glad att du hade min mantel. Och jag är så glad att vi inte är förtrollade mer." (MMM, 169.) Det är inte mycket prisande som Mio kräver, han nöjer sig med lite för han har inte heller vant sig med något prisande alls.

Edström (1997, 184) hävdar att förhållandet mellan Skorpan och Jonatan har både förändrats och återställts i slutet. Deras innerliga gemenskap är tillbaka när Jonatan kallar sin bror Skorpan, men denna gång med ömhet och beundran. " 'Lilla modiga Skorpan', sa han." (BL, 227). Denna är den högsta välsignelsen för Skorpan. Att han inte längre är ett föremål av medlidande, utan likvärd med Jonatan. Han har förändrat från en ångestfull ynkrygg till en

jämställd hjälte. En del av hans lycka utgörs också av att han inte längre behöver utan han har hela tiden Jonatan med sig.

Den välsignelsen för Mio kommer när han återvänder till sin fader. Katos makt har nästan blivit förtärd och livet kan gå vidare. Kanske har Mio sett sig själv som ett av de barnen. Att han blev bortrövad från sin fader och hamnade hos farbror Sixten och att han nu äntligen har hittat sin fader och försonat med Sixten.

Avslutningen från äventyret

Mytiska landet

Det är inte planen att Skorpan och Jonatan skulle återvända till Körsbärsdalen efter att de har varit där. Till sin håla men ödet ingriper. Förlamad av Katlas eld vill Jonatan inte längre leva. "Men nu är jag här igen, Jonatan", skrek jag. Och då sa Jonatan: 'Nej! Men det är vad jag skulle vilja ha. Jag kommer aldrig att kunna röra mej mer.' " (BL, 224.) Bergom-Larsson (1987, 99) Det är i själva verket upprorets våld i stället av Katlas eld som äter sig in i Jonatan för att döda. Och med all detta våld på sitt samvete vill han inte längre leva. Jonatan ska återvända hem, och dit ska Skorpan också, för han vill inte leva en gång till utan Jonatan.

Jonatan har fullgjort sin plikt och han kan återvända hem. Att övergiva tanken på återkomst är inte något som han skulle tänka på. Att komma tillbaka till fadern är det enda han vill och när Kato återvänder försvinner också hans spejare och det finns inget som hotar mer. Mio, Jum-Jum och de andra barnen behöver inte fly utan kan återvända hem i lugn och ro. "Vägen hem var inte alls svår att gå." (MMM, 174).

Jonatan återvänder inte tillbaka till Körsbärsdalen utan fortsätter till Nangilima. Den magiska flykten som kan schematiseras som andra faser i mytiska landet inte uppfyllas. Den magiska flykten, från utifrån och överskridandet av återvändartröskeln finns inte i den världen. Hela berättelsen avslutas förmodligen om igen i Nangilima.

För Mios del kan den magiska flykten och räddningen utifrån överstrykas. De uppfylls inte i boken. Följd av alla bortrövade barnen återvänder Mio hem. Han överskrider återvändandetröskeln när han kommer till Morgonljusets bro. "Väktarna hade just fällt ut bron, och den lyste av guldstrålar och ljus, när de hundra vita hästarna med sträckta halsar och fladdrande manar sprängde fram över den. Väktarna stod där så häpna och bara stirrade på oss." (MMM, 177). Mio återvänder som besegrare från den tillkommande världen. Därtill har han fått det tidigare döda landet att leva igen.

Skorpan ser ibland tillbaka till sitt liv på jorden. I Nangijala uppfylls allt som han drömt om eller vad Jonatan har talat om för honom. Han är herren över två världar bara i sitt sinne för det sker ingen fysisk förflyttning fram och tillbaka. "Var jag än var, så kände jag mej trygg bara Jonatan var med mej, och jag var lycklig att jag äntligen fick ha en lägereld ihop med honom, så mycket som vi hade pratat om det, när vi levde på jorden." (BL, 160).

Mio rör sig på samma sätt mellan Landet i Fjärran och verklighet. Även om han är lycklig hos sin far ser han ibland tillbaka till sitt liv som Bosse. Han kan tänka på vad tant Edla eller farbror Sixten skulle tänka eller säga i vissa fall. Eller så tänker han vad roligt det skulle vara att berätta om allt till Benka, sin enda vän. "Jag tänker sällan på den tiden, när jag bodde på Upplandsgatan. Bara Benka tänker jag ibland, för han är så lik Jum-Jum." (MMM, 181-182.)

Skorpan har inget att känna giltighet för. Han har inte stridit med våld mot någon så har han inte heller några skuldkänslor. Men han känner möjligen någon skuld för Jossis död för det var Skorpan som avslöjade dennes förräderi. Jonatan däremot känner skuld för sin avgörande handling när han ryckte till sig Tengils stridslur och vände Katla mot sin tidigare herre. Med denna skuld kan han inte leva vidare. (jfr Friheten att leva, s. 23)

Mio känner inte någon skuld för att ha tagit riddar Katos liv. Enligt Campbell (s.23) skulle han då ha en felaktig bild av sig själv men Kato kan inte egentligen ses som en människa. Kato var en representant av ondska och Mios inre rädsla, en sten som tyngde hans hjärta, men som han blev av med i striden. Nu är han fri att leva sitt liv lyckligt utan denna börda. "Ja, så är det. Bo Vilhelm Olsson är i Landet i Fjärran och har det så bra så bra hos sin fader konungen." (MMM, 183)

6.3.2 Verklighet

Om man ser på saken ur Skorpanns synvinkel kan han inte överge tanken på återkomst till verkligheten för att Nangijala är landet dit man anländer efter döden och i så fall finns det ingen återkomst. Då ser man på saken ur barnperspektiv. Om man ser på det ur vuxenperspektiv, kan han inte då heller överge tanken på återkomst för att han måste återvända till verkligheten men han återvänder bara för den sekund som han ska dö.

Mio har ingen som helst vilja att återvända till verkligheten. Varför skulle han göra det? I Landet i Fjärran har han en far som älskar honom, vänner som gillar honom och en vacker häst. Allt är så mycket bättre där. Han känner sig älskad och behöver inte vara ensam. I verkligheten finns det inget som han längtar efter, bara stygga fosterföräldrar och elaka pojkar som gillar inte honom. Bara Benka, bästa vännen, saknar han ibland. "Men Benka har ju i alla fall sin pappa och mamma, och han har väl fått en ny bäst vän nu, tänker jag." (MMM, 182).

Den magiska flykten kan överstrykas i Skorpanns och Mios fall för den uppfylls inte. Räddningen utifrån för Skorpanns del kan inte heller uppfyllas. Om man då inte ser döden som räddningen utifrån. Skorpan vill ju inte återvända men han måste komma tillbaka för att dö. Räddningen (eller kanske det motsatta) utifrån för Mio kunde vara t.ex. en polis som ser på parkbänken en sovande pojke som liknar den som man har efterlyst i radion. Så sker inte i boken men Holmberg (1988, 97) påpekar att vissa kritiker förväntar ett förtydligande tillägg, som det ovanstående exemplet, till bokens slut för att ur vuxenperspektiv är det för öppet. Överskridandet av återvändandetröskeln uppfylls inte heller för Mio.

Skorpan överskrider tröskeln till verkligheten samma stund som han tar steget till Nangilima. I samma stund förflyttas han till Nangilima i sin dröm och i samma stund dör han i verklighet. Han är rädd men tanken på att Jonatan finns där hjälper honom. "Nej ... jo, jag är rädd! Men jag gör det ändå, Jonatan, jag gör det nu... nu... och sen blir jag aldrig mera rädd. Aldrig mera rä... Å, Nangilima! Ja, Jonatan, ja, jag ser ljuset! *Jag ser ljuset!*" (BL, 228). Detta ljus som han anser vara morgonljuset över Nangilima är jämförbar med föreställningen att när själen lämnar den döda kroppen kan man se ett ljus.

Om herren över två världar för Skorpan och Mios del se ovan (s.43) om herren över två världar i den mytiska världen. I Nangijala har Skorpan blivit av med alla sina farhågor och skulle vara friare att leva sitt liv utan dem men livet fortsätter inte för honom. Det spelar ingen roll om han vill eller inte leva, han kommer ändå att dö. Mio däremot har i sin dröm dödat farbror Sixtens avbild, men detta ger inte skuld utan ger honom en möjlighet att bättre möta farbror Sixten när han eventuellt reser sig och går hem.

6.4 Den andra tolkningen

Man kan också ha en annan syn än den ovanstående. Ur den synvinkeln går schemat genom hela boken som ett äventyr, inte som två. Denna syn är kanske mer allmännare och även riktigare i den mån att hjältens resa enligt Campbell (se s.16) går från den verkliga världen till den mytiska. Det vill säga att avsked sker i det verkliga livet, initiation i det mytiska landet och att han återkommer till det verkliga livet.

Avskedsdelen i äventyret går i samma vägar som i den föregående tolkningen (avresan till äventyret i verklighet). Kallelsen, vägran från kallelsen, den övernaturliga hjälpen, överskridandet av den första tröskeln samt valens mage sker likadant. Initiationsdelen sker nästan likadant som i den föregående tolkningen (äventyret). Prövningarnas väg för Skorpan och Mio börjar redan när de kommer till det mytiska landet. För Skorpan innefattar det allt från den ensamma resan på bergen, tiden i Törnrosdalen, vägen att rädda och den slutliga striden. För Mio är det ritten till Dunkla skogen, irrandet i Döda skogen, rodden över Döda sjön och klättrandet upp till Katos borg. De upplever desamma prövningarna men det som är betydande i båda böckerna är att de båda pojkarna hinner uppleva lycka, kärlek och glädje innan de drevs till sina äventyr. De andra faserna i initiation är likadana som ovan.

På samma sätt som i den föregående tolkningen kan man inte tala om återkomst (jfr. återkomsten från äventyret i verklighet). Skorpan återvänder hem bara för att dö. Bosse vill inte återvända till den trista vardagen och det är upp till läsaren att tolka slutet som han vill. Han kan antingen välja att tro på att Mio verkligen stannar i Landet i Fjärran eller att han väcks ur sitt drömmeri och återvänder hem hos fosterföräldrarna.

7 SYNPUNKTER

Lindberg (1999, 43) anser att Lindgren medvetet har försökt skapa en ny myt med Bröderna Lejonhjärta. Om man läser sagan noggrant visar det sig att den bygger på den så kallade frälsningshistorien, den röda tråden som anses löpa genom Bibeln. Bibelns berättelser borde ju vara välkända och levande för Astrid Lindgren. Hon växte upp med aftonbön, söndagsskola, en mamma som kom från ett fromt hem och en pappa som var kyrkvärd och prästgårdsarrendator.

Enligt Lindberg (1999, 43-44) symboliserar Nangijalas två dalar Paradiset och Jorden och Nangilima skulle då vara den egentliga himlen. Jonatan är en Kristusgestalt som offerar sig i kampen mot ondskan. Liksom i Uppenbarelseboken i Bibeln är ondskan indelad i tre mytiska figurer: Tengil, draken Katla och Midgårdsormen. Skorpan symboliserar människan som, trots sin egen rädsla, kämpar på vid storebrodern.

Både *Bröderna Lejonhjärta* och *Mio, min Mio* kan räknas till kategorin soteriologiska myter (jfr s. 9). De är berättelser om ett land som förnyas efter en katastrof. Törnrosdalen och Landet Utanför är båda under en ond makt men med hjälp av frälsargestalterna Jonatan och Mio blir de fria igen. Det goda vinner i båda och särskilt i *Mio, min Mio* kan man se hur naturen börjar blomstra igen efter att den onda makten har blivit segrad.

Det mytiska betonas med att de två vackra sagoländerna är klart dualistiska; indelningen i gott och ont, svart och vitt är klar. I *Bröderna Lejonhjärta* finns det två pojkar (Skorpan och Jonatan), två hästar (Grim och Fjalar), två dalar (Körsbärs- och Törnrosdalen), två länder (Nangijala och Karmanjaka) och två vidunder (Katla och Karm). I *Mio, min Mio* finns det två länder (Landet i Fjärran och Landet Utanför) och två riddare (Mio och Kato). I Mios värld är indelningen i svart och vit klarare. Där är allt antingen gott eller ont medan sakerna i Nangijala inte är lika entydiga. Till exempel när Mio har segrat Kato och han återvänder hem med alla de bortrövade barnen har allt förändrats för det goda och han kan återvända med glädje till sin fader. Bergom-Larsson (1987, 99) påpekar däremot att när Tengil är segrad borde glädjen härska över Törnrosdalen men segern är besk för den har vunnits med våld.

Holmberg (1983, 39) nämner fyra kommunikationsmöjligheter i myter och sagor. Kommunikationen kan uppnås t.ex. med besjälning, med medaktion då naturen handlar mot eller för de övriga agerande eller med förbindelselänkar mellan de olika världarna. I *Bröderna Lejonhjärta* är Sofias duvor en förbindelselänk mellan Nangijala och den verkliga världen. Man kan även låna en fjäderhamn av duvorna, såsom Jonatan gjorde när han hälsade Skorpan på jorden i duvohamn. Därtill förstärks duvornas betydelse som budbärare i Nangijala genom att duvorna flyger med hemliga budskap från Körbärsdalen till Törnrosdalen. I *Mio, min Mio* förflyttas Bosse till Landet i Fjärran av en ande. Vad som är märkvärdigt med anden är att den liksom Sofias duvor kan flyga fram och tillbaka mellan världarna, medan resan för Bosse bara sker åt ett håll. I Mios strid är naturen en viktig faktor och klart partisk. Den döda naturen i Landet Utanföör tar parti för Mio och mot Kato. Berättelserna är alltså klart mytiska vad kommunikationen gäller.

I båda berättelserna kan man hitta vissa antydningar till olika myter eller sagor. Lindberg (s. 46) och Holmberg (s. 27) påpekar mot Bibeln. Toijer-Nilsson (1981, 141) och Edström (1987, 34) jämför Jonatan och Mio med S:t Göran. Edström (1987, 41) hittar Fågel Fenix-myten i *Mio, min Mio*. Hon hänvisar till Milimani, väverskans dotter som dött i sina brännskador, men blir återställd när Mio sveper osynlighetskappan om henne. Men även bekanta sagor gör sig synliga. Sagan om prinsessan Törnrosa har en klar motsvarighet i Törnrosdalen i *Bröderna Lejonhjärta*. Som den vackra prinsessan sover även Törnrosdalen lugnt en falsk sömn innan den väcks av en prins. Edström (1992, 172) konstaterar att Bosse har en likhet med Flickan med svavelstickorna. De båda tittar på ljusen i fönstren och föreställer sig de lyckligt lottade boende. Men när flickan går in i dödens ljussken, går Mio till Landet i Fjärran.

De klaraste antydningarna siktar ändå mot den nordiska mytologin, särskilt i *Bröderna Lejonhjärta*. Antydningarna är många men här har jag koncentrerat mig bara på de tydligaste. Den verkliga världen och Nangijala har sina forntida motsvarigheter i Asgård och Midgård. Loke, den demoniska gestalten i den nordiska mytologin, har sin motsvarighet i Tengil. Tengil, vars namn liknar mycket det tyska ordet Teufel, som betyder djävul, är liksom Loke en listig och ondskefull gestalt. (Om Loke i Hultkrantz 1999, 59-61.) De motsvarande världarna i *Mio, min Mio* är Landet Utanföör och Lander i Fjärran och även Bifrost, regnbågen

(s.12) har sin motsvarighet i Morgonljusets bro som förenar de två länderna. Loke är naturligtvis Kato.

Jonatan är inte en as utan har flera asgudars egenskaper. Han är som Balder, skön, vänlig, klok och älskad av alla i Asgård/Nangijala. Han är som Tor som kämpar mot Midgårdsormen, dödar denne men dör själv av dess gift. På samma sätt kämpar Jonatan mot Katla som fräser sin förlamande flamma på honom. Katla och Karm förgör senare varandra. Skorpan kunde ha sin motsvarighet i Höder, Balders bror. Som Höder, förorsakar han sin broders död och som Balder och Höder efter Ragnarök, återstår Jonatan och Skorpan efter slutstriden i Nangilima. Ragnarök i Asgård och slutstriden i Nangijala är båda ett slut på samhället men av båda uppstår en ny värld. (Om nordisk mytologi se Hultkrantz 1999, 24, 51; Davidson 1984, 36.)

Sofia, ledaren i den hemliga kampen mot Tengil, är Freja, krigets och kampens gudinna. Freja har en falkhamn som han ibland lånar till gudar. På samma sätt har Sofia duvohamn som hon har lånat t.ex. åt Jonatan. Men Sofia har också drag av Frigg, som är Asgårds härskarinna, kärleksgudinna och Balders mor. Så är även Sofia en maktfigur i Körsbärsdalen och hon passar även till Jonatans och Skorpans mor. (Om Freja och Frigg se Hultkrantz 1999, 35-36, 47-48.)

Djurvärlden i *Bröderna Lejonhjärta* har klara samband med den nordiska mytologin. Boken har två namn som kommer direkt därifrån, Skorpan och Jonatans hästar, Grim och Fjalar. Grim är namnet på den maskerade Oden och Fjalar ett jättenamn samt ett dvärgnamn (Hultkrantz 1999, 33, 41). Draken Katla och Karm, vidundret som bor i floden nära Tengils borg, har sina motsvarigheter i två monster, Fenrisulven och Midgårdsormen. Mytologin känner även till en varghund Garm, som säkert fått ge sitt namn till Karm. (Om mytiska monstren se Hultkrantz 1999, 32-33, 38, 62.)

Antydningarna till nordisk mytologi är alltså klara i *Bröderna Lejonhjärta* men hur är det med *Mio, min Mio*? Visst kan man hitta några liknande detaljer såsom gjallarhornet (som i och för sig finns i BL också som Tengils stridslur) som i Asgård användes till att kalla gudarna till Ragnarök. I Landet i Fjärran är hornets uppgift att kalla alla de bortrövade barnens föräldrar till att se sina barn återvända hem. Urdarbrunnen (ödesbrunnen) har även den sin motsvarighet

i Mio, min Mio som brunnen som viskar sagor. (Om gjallarhorn, urdarbrunnen se Hultkrantz 1999, 40, 99.)

Men likheterna mellan *Mio, min Mio* och mytologin är inte lika stora som i *Bröderna Lejonhjärtas* fall. Edström (1992) hävdar således att *Mio, min Mio* hör mer till folksagovärlden än till nordisk mytologi. Hon konstaterar att utgångspunkten för handlingen är familjeproblemet, de elaka fosterföräldrarna som är bekanta i folksagor. (Edström 1992, 168.) Sagolikheten är verkligen lättare att förknippa med boken. Med alla sagolika hjälpmedel (t.ex. osynlighetskappan, hästen som kan flyga) och sagolika figurer (väverskan) förenar sig berättelsen med sagorna "Där låg ett litet vitt hus med halmtak på, precis ett sådant hus som finns i sagorna." (MMM, 28). Hela tiden betonas sagolikheten med ord som saga, sagoaktig och sagohus och faktumet att Bosse är kunnig till sagorna. T.ex. han har hittat anden h i Tusen och en natt. "I Tusen och en natt, som jag lånade på biblioteket en gång, där står det om en ande, som blev instängd i en flaska." (MMM, 16).

8 SAMMANFATTNING

En hjälte är modig, självuppoftande, hjälpsam, vänlig, ärlig och pålitlig. Han är en hjälpare, en räddare eller även en frälsare som i Jonatans och Mios fall. Jonatan uppfyller alla hjältens krav, både till det yttre och till det inre. Han är en ofelbar riddare som lyckas i sina hjältedåd med sitt intellekt och sin modighet. Skorpan däremot är i början en hjältens motsats, rädd och ful (åtminstone i jämförelse med brodern), men under resan växer han till sitt namn, han blir ett äkta Lejonhjärta. Bosse är rädd också men modigare än Skorpan. Genom resan vinner han sin rädsla och strider modigt med sitt svärd mot ondskan.

Campbells schema om hjältemyten omfattar tre olika faser: avsked, initiation och återkomst. Den mytiska hjälten lämnar frivilligt eller lockad sin vardagsvärld för att förflyttas till en främmande värld. På tröskeln mellan världarna möter han en övernaturlig figur som ger honom magiska föremål som ska hjälpa honom i äventyr. Efter att ha överskridit tröskeln verkar han födas på nytt. På andra sidan utsätts han för prövningar men uppnår till sist sin seger. Detta kan beskrivas som ett äktenskap med en gudinna, ett försonande med fadern eller

hans upphöjande till gud. Det som han uppnår är en andlig välsignelse. Till sist måste hjälten återvända till verkligheten. Han kan återvända i lugn och ro eller om makterna i den främmande världen är ogynnsamma mot honom måste han fly. Det kan även hända att han behöver utomstående hjälp för att kunna återvända. När han återvänder tillbaka till verkligheten lämnar han den andra världen bakom sig. Med sig har han en förändrande kraft som ger välsignelse också för hans medmänniskor.

Jag delade de båda romanerna i två äventyr. I *Bröderna Lejonhjärta* börjar det första äventyret för Skorpan när han hamnar i Nangijala och det andra börjar i Nangijala. I *Mio, min Mio* är Bosses första äventyr hans resa till Landet i Fjärran och det andra äventyret börjar där. Det andra äventyret sker alltså inom det första. Jag granskade avskedet och återkomsten i två delar, i verkligheten och i det mytiska landet medan initiationen är densamma i de båda äventyren. Men jag presenterade även en allmännare tolkning med hela boken som ett äventyr, där avskedet sker i verkligheten, initiationen i det mytiska landet och återkomsten till den verkliga världen.

Eftersom Jonatan är så ofelbar fanns det inget intresse att jämföra honom med Campbells schema medan Skorpan och Bosses äventyr passar väl in i det. Även om pojkarnas heroism ser utifrån som befriande av andra, är det i själva verket de själva som behöver befrielse. I båda fallen sker pojkarnas äventyr i deras egen fantasi. Både Skorpan och Bosses äventyr har skett i deras inre och i verklighet har de aldrig flyttat på sig. Det står i samband med Campbells tanke att bakom en mytisk berättelse ligger människans undermedvetna förhoppningar och rädslor. Skorpan äventyr i Nangijala hjälper honom i hans dödsfruktan, hans mindervärdeskomplex, hans brist på självkänsla och hans ensamhet utan storebrodern. Bosses äventyr i sin tur handlar om hans fientlighet mot fosterföräldrarna, hans saknad efter fadern, hans ensamhet och hans rädsla som han blir av med genom att gå igenom den mytiska resan.

Skorpan och Bosses äventyr följer troget Campbells schema på många ställen. Avskedet i de båda romanerna följde noggrant Campbells schema, både det i verkligheten och det i det mytiska landet. Även initiationen följde schemat bra med undantag av äktenskapet med gudinnan som inte uppfylldes. På detta hittar man ett svar i hjältarnas ålder. De båda pojkarna

är bara nioåriga så äktenskapet är ganska avlägset ur deras synpunkt. Med återkomsten fanns det mer skillnader. Återkomsten för Skorpan i Nangijala uppfylls inte därför att han och Jonatan fortsätter till det nästa mytiska landet, Nangilima. Återkomsten till verkligheten för Skorpan uppfylls bara till en del därför att boken slutar som i en vägg när Skorpan dör i slutet. Men i båda fall har han hunnit uppnå sin välsignelse trots allt. Bosses återkomst i Landet i Fjärran uppfylls till stor del, medan återkomsten till verkligheten egentligen inte alls uppfylls. Bosse återvänder inte till sin vardagsvärld eftersom Astrid Lindgren har lämnat bokens slut öppet så man kan inte veta hur eller om han återvänder. Den andra tolkningen uppfyller samma krav som den ovanstående för består ju dels av samma delar.

Bröderna Lejonhjärta och *Mio, min Mio* innehåller flera antydningar till myter och mytologi. De båda har många mytiska element och uppfyller olika krav uppsatta för myter. De kan definieras som soteriologiska myter, som berättar om land som förnyas sig efter en katastrof. De främmande världarna är mytiska i sin dualism, kommunikationen mellan dem uppfyller mytens krav, och det finns antydningar till bekanta sagogestalter som upprepar sig i myterna. Ett flertal forskare jämför berättelserna med bekanta myter och betonar särskilt *Bröderna Lejonhjärtas* ställning som en ny myt. Den innehåller mer antydningar till myter och särskilt nordisk mytologi medan *Mio, min Mio* är mer sagolik och innehåller mer element från folksagor.

Bröderna Lejonhjärta och *Mio, min Mio* kan alltså klart definieras som mytiska, även om den senare är mer sagolik. Man kan även säkert definiera huvudpersonerna som hjältar. Men är Skorpan och Bosse då mytiska hjältar i Campbells sinne? Campbell (1990, 46) hävdar att sagans hjälte uppnår en hemtrevlig seger medan mytens hjälte uppnår en världshistorisk seger. Den förra (en minsting eller ett föraktat barn med ovanliga krafter) vinner sina personliga förtryckare medan den senare medför från sitt äventyr medel för att förnya hela sitt samhälle.

Skorpan och Bosse är alltså åtminstone sagans hjältar men Campbell skulle inte räkna dem till mytiska hjältar. Men om de uppfyller de flesta av kraven i hans schema, räknas de till hjältar och rör sig i mytiska länder, hur kan det då vara att de inte är mytiska hjältar? Enligt min mening kan man inte utstaka en segers storlek genom att säga att en större vinst är mer värdefull än en mindre, om den medför hjälp till bara en människa eller till ett helt samhälle.

Alla vinsterna är lika viktiga eftersom det i grund och botten är fråga om förverkligandet av en individs personliga mål. Hur kan man då sätta vinsterna i storleksordning? Skorpan och Bosse är hjältar i mytiska länder; vi kan låta dem vara mytiska hjältar också.

LITTERATUR

Primärlitteratur:

Lindgren, A. (1980). *Mio, min Mio*. 7:e upplagan. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, A. (1989). *Bröderna Lejonhjärta*. 4:e upplagan. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Sekundärlitteratur:

Aikio, A. & Vornanen, R. (red.) (1994). *Uusi sivistyssanakirja*. Femtonde upplagan. Helsinki: Otava.

Bergom-Larsson, M. (1987). Astrid Lindgren - en kärleksförklaring. I Ørvig M., Eriksson M. & Sjöquist B. (red.), *Duvdrottningen. En bok till Astrid Lindgren*. Stockholm: Rabén & Sjögren, s. 97-114.

Campbell, J. (1990). *Sankarin tuhannet kasvot*. Översättning av H. Virrankoski. Helsinki: Otava.

Davidson, H.R.E. (1984.) *Nordens gudar och myter*. Översättning av B. Söderberg. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Doderer, K. (1987). Medmännisklighet i en tröstlös värld. I Ørvig M., Eriksson M. & Sjöquist B. (red.), *Duvdrottningen. En bok till Astrid Lindgren*. Stockholm: Rabén & Sjögren, s. 46-51.

Edström, V. (1987). En plädering för livet, mot våld och förstening. I Ørvig M., Eriksson M. & Sjöquist B. (red.), *Duvdrottningen. En bok till Astrid Lindgren*. Stockholm: Rabén & Sjögren, s. 27-45.

Edström, V. (1997). *Astrid Lindgren och sagans makt*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Holmberg, H. (1983). *Myt och konstmyt i barn- och ungdomsböcker*. I Svenskläraryrskriftens Årsskrift (SLÅ), Stockholm. s. 38-59.

Holmberg, H. (1988). *Från Prins Hatt till prins Mio. Om sagogenrens utveckling*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Honkala, J. (red.). (2000). *Mytologian sanakirja*. Helsingfors: WSOY.

Hopkins, A. (1972). Contemporary Heroism – Vitality in Defeat. I Browne R., Fishwick M. & Marsden M. (red.), *Heroes of Popular Culture*. Bowling Green: Bowling Green University Popular Press.

Hultkrantz, Å. (1999). *Vem är vem i nordisk mytologi. Gestalter och äventyr i Eddans gudavärld*. Andra upplagan. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Kimmel, E. A. (1980). *Beyond death: children's books and the hereafter*. The Horn Book Magazine. Boston. 61 (3) s. 265-273.

Klingberg, G. (1980). *De främmande världarna i barn- och ungdomslitteraturen*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lewis, C.S. (1972). The Dethronement of Power. I Isaacs N.D. & Zimbardo R.A (red.), *Tolkien and the Critics. Essays on J.R.R. Tolkien's The Lord of the Rings*. Fjärde upplagan. Notre Dame: University of Notre Dame Press.

Lindberg, J. (1999). *Den livsnödvändiga myten*. Örebro: Bokförlaget Libris.

Møhl, B. & Schack M. (1981). *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi*. Översättning av S. Andersson. Gidlunds.

Nationalencyklopedin. (1994). Höganäs: Bra Böcker AB.

Neumann, E. (1974). *The Great Mother. An Analysis of the Archetype*. Bollingen Series XLVII, Princeton University Press.

Norstedts svenska ordbok. (1990). Stockholm: Norstedts Förlag AB.

Näre, S. (1991). *Tyttöjen ja poikien sankarikäsityksiä*. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen Keskus r.y.

Reberg, A. (1996). *Uppväxt med Astrid Lindgren*. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan.

Strömstedt, M. (1977). *Astrid Lindgren: en levnadsteckning*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Svensk uppslagsbok. (1957). Malmö: Förlagshuset Norden AB.

Toijer-Nilsson, Y. (1981). *Fantasins underland. Myt och idé i den fantastiska berättelsen*. Stockholm: EFS förlaget.